Sannolikheten att dömas till fängelse

En statistisk analys

BRÅ-rapport 2000:13

Denna rapport kan beställas hos bokhandeln eller hos
Fritzes Kundtjänst, 106 47 Stockholm. Telefon 08-690 91 90,
fax 08-690 91 91, e-post fritzes.order@liber.se

Produktion:
Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm.Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75,
e-post info@bra.se
BRÅ på Internet: www.bra.se
ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-31710-9
Omslag: Ahlm & Partners
Tryck: Tierps Tryckeri, 2000
© Brottsförebyggande rådet

Innehåll

Förord 5

Sammanfattning 7

Inledning 11

Undersökning av ”naturliga” orsaker 15
Tingsrätternas andelar fängelsedomar i relation till riksgenomsnittet ... 15
Olika skäl att döma eller inte döma till fängelse 20
Brottsfördelningens effekter 22
Effekter av andel ungdomar, tidigare belastning samt antal brott i varje dom 24
Kvarstående skillnader i fängelseandelar 30

Analys av domar 35
Metod 35
Omständigheter som talar för eller mot fängelse 36
Skillnader mellan tingsrätterna efter att hänsyn tagits till olikheter i omständigheter 42

Slutdiskussion 45

Referenser 47

Bilagor 49

English summary 57

Förord

Enligt den officiella statistiken är det relativt stora skillnader mellan landets län när det gäller hur ofta fängelsestraff utdöms. Under åren 1995-1997 gav exempelvis 33 procent av de domar som utdömdes i Värmlands län fängelsestraff, medan motsvarande andel i Västerbottens län var 18 procent.

Dessa relativt stora skillnader kan ha ”naturliga” förklaringar, som till exempel att brottsligheten skiljer sig åt mellan olika län. Syftet med denna rapport är att med hjälp av statistisk metodik eliminera de skillnader som uppstått på ”naturlig väg” och därigenom ge en mer korrekt bild av hur stora de faktiska skillnaderna är. Utgångspunkten för analyserna är landets tingsrätter, som är en mer logisk enhet än länen i detta sammanhang.

Valet av påföljd i en dom utgör en bedömning utifrån ett regelverk som av naturliga skäl inte är exakt utan ger utrymme för individuella bedömningar. Det innebär att det finns vissa skillnader mellan tingsrätterna när det gäller påföljdsvalet. Undersökningens resultat visar den faktiska spännvidden mellan landets tingsrätter i andelen domar till fängelsestraff. De kan därmed utgöra ett diskussionsunderlag om skillnaden kan anses vara skälig.

Analyserna avser åren 1995-1997. Efter denna period har vissa förändringar av påföljdssystemet införts som i viss mån kan ha ökat olikheterna när det gäller påföljdsvalet.

Rapportens författare är Bo Ulriksson, verksam vid BRÅ. Hovrättsassessorn Bengt-Åke Jönsson och docenten i straffrätt Josef Zila har bistått med juridisk sakkunskap.

Stockholm i juni 2000

Ann-Marie Begler
Generaldirektör

Sammanfattning

Det är relativt stora skillnader mellan olika län när det gäller den andel av tingsrättsdomarna som ger fängelsestraff. Detta framgår av den officiella statistiken över lagförda personer. Under treårsperioden 1995-1997 var riksgenomsnittet för andelen fängelsedomar 23 procent. Samtidigt som många län håller sig nära detta genomsnitt är några län mer avvikande. Den största andelen fängelsedomar förekom i Värmlands län, 33 procent, och den minsta i Västerbottens län, 18 procent.

Dessa jämförelsevis stora skillnader kan ha ”naturliga” förklaringar, som till exempel att brottsligheten skiljer sig åt mellan de olika länen. Syftet med denna undersökning är att studera i vilken mån de skillnader som framkommer i statistiken har naturliga förklaringar och att, om skillnader kvarstår efter det att de ”naturliga” skillnaderna rensats bort, redovisa hur stora de reella skillnaderna är.

Att andelen fängelsedomar i ett län är stor behöver inte bero på att samtliga tingsrätter där oftare dömer till fängelse. En tingsrätt med en förhållandevis stor domsvolym kan ha en mycket stor fängelseandel och därigenom lyfta hela länets genomsnitt.

Undersökningen har baserats på landets tingsrätter, eftersom det är vid vissa tingsrätter man kan anta att det finns skillnader i benägenhet att utdöma fängelsestraff. Av landets 96 tingsrätter hade 22 tingsrätter en statistiskt säkerställd (signifikant) mindre andel fängelsedomar än riksgenomsnittet under åren 1995-1997, samtidigt som 21 tingsrätter hade signifikant större andelar. Återstående 53 tingsrätter avvek inte från riksgenomsnittet.

Analysen har delats in i två steg:

- I det första steget analyseras de mest tänkbara naturliga orsakerna till att de relativt stora skillnaderna i fängelseandelar uppstått. Med hjälp av statistiska metoder baserade på registerdata elimineras de skillnader som kan bero på skillnader i brottsfördelning, tidigare belastning hos gärningsmännen, andel ungdomar bland de dömda osv.
- I det andra steget analyseras om de kvarstående skillnaderna skulle kunna bero på olikheter mellan tingsrätterna när det gäller andra omständigheter som talar för eller mot fängelse. Denna analys baseras på en genomgång av ett urval domar från några utvalda tingsrätter.

Undersökning av ”naturliga” orsaker

Det kan finnas flera naturliga skäl till varför det uppstår stora skillnader i fängelseandelar mellan olika tingsrätter. Den mest tänkbara ”naturliga” förklaring-

en är att brottsfördelningen varierar. Om man har en stor andel brottstyper som ofta ger fängelse resulterar det självfallet i en stor andel fängelsedomar och tvärtom. En annan rimlig möjlighet är att gärningsmannaklientelet skiljer sig åt på olika sätt, till exempel i ålder, kön och tidigare kriminell belastning. Ungdomar ska inte annat än i undantagsfall dömas till fängelse, medan däremot tidigare belastning är en omständighet som talar för fängelse. En ytterligare faktor, som undersökts med hjälp av registerdata, är antalet brott i varje dom. Sannolikheten att ett fängelsestraff utdöms blir naturligtvis större om domen omfattar fler brott. I analysen elimineras den effekt som sådana faktorer kan ha för andelen fängelsedomar.

Olikheter i brottsfördelning visar sig förklara en mindre del av variationerna i fängelseandelar. Jämfört med den officiella statistiken blir därför andelen fängelsedomar något större i tingsrätter med små fängelseandelar, när hänsyn tas till skillnader i brottsfördelning, samtidigt som det omvända sker för tingsrätter med stora fängelseandelar.

När sedan korrigering görs för effekterna av de andra faktorerna som skulle kunna utgöra ”naturliga” förklaringar till skillnader i tingsrätternas fängelseandelar (tidigare belastning och andel ungdomar), och som kan analyseras med registerdata, minskar spridningen mellan fängelseandelarna ytterligare.

Resultatet blev att betydligt färre tingsrätter visade sig ha en signifikant avvikande andel fängelsedomar. Om man tar hänsyn till naturliga förklaringar – brottsfördelning, tidigare brottsbelastning, andel ungdomar osv. – kvarstår 29 tingsrätter som signifikant avviker från riksgenomsnittet. Det kan jämföras med utgångsläget då, enligt den officiella statistiken, 43 tingsrätter avvek åt ena eller andra hållet. Samtidigt har också spännvidden mellan landets tingsrätter minskat. I utgångsläget förekom fängelseandelar från 14 till 36 procent, men efter standardiseringen minskar denna spännvidd till mellan som lägst 16 och som högst 32 procent.

De tingsrätter som efter standardisering har stora fängelseandelar har tillsammans ett upptagningsområde som omfattar 17 procent av landets invånare. Tingsrätter med liten fängelseandel omfattar ett upptagningsområde med 22 procent av landets invånare.

Analys av domar

Det kvarstår alltså relativt stora skillnader i andelen domar som leder till fängelse mellan många av landets tingsrätter, även sedan de likställts när det gäller brottsfördelning, andelen ungdomar, tidigare belastning hos gärningsmännen och antalet brott i varje dom.

Ytterligare ett steg i analysen var därför att göra en genomgång av ett urval domar från åtta utvalda tingsrätter. Syftet var att närmare undersöka om det kan finnas andra olikheter mellan målen i olika tingsrätter som skulle kunna förklara skillnaderna i andelen fängelsedomar. Kan det finnas skillnader i om-

ständigheter som talar för eller mot fängelse som inte framkommer i den första mer generella analysen? Har vissa tingsrätter oftare än andra mål med många förmildrande omständigheter, samtidigt som andra oftare har ett antal försvårande omständigheter i sina brottmål?

Urvalet domar kommer från åtta tingsrätter; tre som i de föregående analyserna visat sig ha hög benägenhet att utdöma fängelsestraff, tre som däremot har låg benägenhet och två tingsrätter som ligger nära riksgenomsnittet. Syftet är att de utvalda tingsrätterna ska representera ett ”minisverige”. Urvalen har koncentrerats till två huvudsakliga brottstyper – stöld och misshandel.

Sannolikheten att bli dömd till fängelse av en tingsrätt (förutsatt att den tilltalade är funnen skyldig) kan bero på flera olika faktorer. Utöver sådant som alltid har betydelse, brottets art och straffvärde, den tilltalades ålder och tidigare belastning, kan det finnas andra omständigheter kring den brottsliga gärningen eller den tilltalades person som får betydelse vid valet av påföljd. Det kan till exempel gälla det stulna godsets värde eller på vilket sätt misshandeln utförts. Ibland blir påföljden skyddstillsyn i stället för fängelse, till exempel om gärningsmannen behöver behandling för alkoholmissbruk.

Analyserna i denna del visar att de tidigare redovisade skillnaderna kvarstår även sedan man tagit hänsyn till att det kan finnas fler olikheter i omständigheterna kring brotten eller de tilltalade. Detta resultat är också i högsta grad rimligt, med tanke på att sådana omständigheter förmodligen tillkommer mer av en slump. I det långa loppet borde det jämna ut sig mellan tingsrätterna. Olikheter i sådana omständigheter kan alltså inte förklara olikheter i fängelseandelar.

Undersökningen av de åtta utvalda tingsrätterna visade att de som fortfarande hade stora fängelseandelar efter det första analyssteget, också uppvisade en högre benägenhet att utdöma fängelsestraff i det andra analyssteget. Slutsatsen är att det generellt finns relativt stora skillnader mellan tingsrätterna i landet när det gäller benägenheten att använda fängelsestraffet, även sedan man tagit hänsyn till i stort sett alla faktorer som skulle kunna ge naturliga förklaringar till dessa skillnader.

Slutdiskussion

Slutsatsen av undersökningen är att även om majoriteten av landets tingsrätter utdömer fängelsestraff i en omfattning, som inte i nämnvärd grad avviker från riksgenomsnittet, finns det ett antal tingsrätter som tydligt avviker. Vissa tingsrätter tenderar att utdöma fängelsestraff oftare än vad som är normalt, medan andra gör det mer sällan än riksgenomsnittet.

För att belysa dessa tendenser ur ett juridiskt perspektiv gjorde juridiskt sakkunniga en mer noggrann granskning av specifika, statistiskt avvikande, domar. Det visade sig att man inte generellt kan säga att dessa avvikande domar juridiskt kunde betecknas som uppenbart avvikande. Det fanns vanligtvis omständigheter som kunde förklara den valda påföljden. Granskningen visar

således att det inte är vanligt, ens bland extremt ”stränga” eller extremt ”milda” tingsrätter, att de mer flagrant avviker från juridisk praxis när det gäller valet av påföljd.

Det finns uppenbarligen en relativt stor gråzon i vilken domstolarna kan röra sig vid påföljdsvalet. Det handlar sannolikt om att de domstolar som är ”stränga”, det vill säga tenderar att döma till fängelse oftare än andra sedan alla upptänkliga naturliga förklaringar rensats bort, tenderar att vara ”strängare” inom ramen för denna gråzon. Man ser allvarligare än andra tingsrätter på vissa typer av återfallsbrottslighet och tar mindre hänsyn till behov av behandling för alkohol- eller narkotikamissbruk osv.

Valet av påföljd i ett brottmål är en bedömning utifrån det regelverk som finns i form av lagstiftning, prejudicerande domar, förarbeten osv. Detta regelverk är av naturliga skäl inte på långt när exakt, utan ger utrymme för individuella bedömningar. Det innebär att det finns skillnader mellan tingsrätterna i påföljdsvalet – de gör helt enkelt olika bedömningar utifrån regelverket.

BRÅ:s utredning har bekräftat att så är fallet. Även sedan man tagit hänsyn till tänkbara naturliga förklaringar, varierar andelen fängelsedomar i tingsrätterna mellan 16 och 32 procent. En påtaglig skillnad således, men skillnader är som sagt oundvikliga. Denna undersökning har redovisat spännvidden och därmed givit underlag för en diskussion om dess storlek kan anses vara skälig.

Inledning

Används fängelsestraffet oftare i vissa regioner än i andra? Av BRÅ:s statistik över lagförda personer framgår att det finns relativt stora skillnader mellan olika län vad gäller andelen tingsrättsdomar som ger fängelse (BRÅ, tabell 521). I Gotlands respektive Värmlands län gav, år 1997, 37 respektive 35 procent av domarna fängelse medan motsvarande andelar i Blekinge och Västerbottens län var 19 procent (riksgenomsnittet var 25 procent). Dessa resultat är inte specifika för år 1997 utan samma län låg högst respektive lägst även åren 1995 och 1996.

Det kan finnas flera skäl till varför det uppstår så stora skillnader i fängelseandelar mellan olika regioner. Några tänkbara ”naturliga” förklaringar är att det beror på att brottsfördelningen ser olika ut, att gärningsmannaklientelet skiljer sig åt vad beträffar kriminell bakgrund och ålder, att domarna i vissa regioner tenderar att innefatta fler brott eller att brotten generellt (inom olika brottstyper) är grövre i vissa regioner. En förklaring skulle också kunna vara att vissa tingsrätter tenderar att vara mer benägna att utdöma fängelsestraff oaktat alla ”naturliga” förklaringar.

Syftet med projektet är att studera i vilken mån de skillnader som framkommer i statistiken har naturliga förklaringar och att, om skillnader kvarstår efter det att de ”naturliga” skillnaderna rensats bort, redovisa hur stora de reella skillnaderna är.

I figur 1 återges fängelseandelarna i respektive län när kvoterna är beräknade på det sammanlagda antalet domar under perioden 1995-1997.[1]

[1] Länsindelningen var en annan under den aktuella perioden. Länsredovisningen i rapporten görs emellertid efter 1999 års indelning.

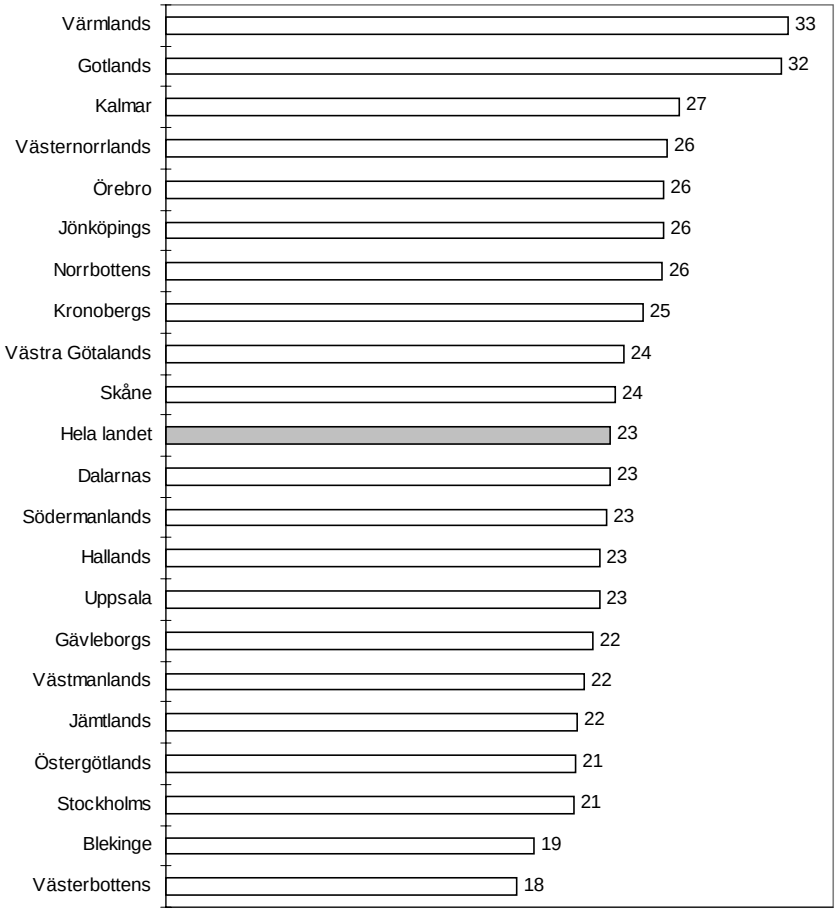

Figur 1. Länens fängelseandelar i procent åren 1995-1997.

För treårsperioden är riksgenomsnittet för landets fängelseandel 23 procent. Samtidigt som ett stort antal län håller sig nära detta genomsnitt är några län mer avvikande. Skillnaden mellan största och minsta fängelseandel uppgår till 15 procentenheter.

Syftet med projektet, har varit att analysera dessa skillnader. Frågeställningen är om det finns naturliga förklaringar eller om vissa domstolar helt enkelt är mer benägna att utdöma fängelsestraff. I undersökningen elimineras med hjälp av statistiska metoder de skillnader i fängelseandelar som kan uppstå på naturlig väg, till exempel att man har en stor andel fall med brottstyper som vanligen ger fängelse. De skillnader som eventuellt kvarstår därefter, belyser hur stora skillnaderna är mellan landets tingsrätter när det gäller att utdöma fängelsestraff.

Undersökningen har delats in i två steg:

- I det första steget baseras analyserna på registerdata. Målsättningen är att komma så långt som möjligt genom att eliminera effekter av ”naturliga” förklaringar med registerdata som grund.

- Steg två baseras på en juridisk genomgång av domar. Syftet är här att gå ytterligare ett steg och ta hänsyn till sådana naturliga förklaringar som inte registerdata ger möjlighet till, exempelvis olika försvårande och förmildrande omständigheter i samband med domarna.

Undersökning av ”naturliga” orsaker

De skillnader som tidigare uppmärksammats i BRÅ:s statistik erhölls vid jämförelser mellan *länen*. Analyserna i denna undersökning har dock baserats på landets *tingsrätter*, vilka är de naturliga enheterna. Det är vid vissa tingsrätter som det kan finnas skillnader i benägenheten att utdöma fängelsestraff. Att ett län har en stor andel fängelsedömda kan bero dels på att en enskild tingsrätt har många fängelsedomar medan länets övriga tingsrätter har ett mer ”normalt” antal, dels på att länet ligger på en generellt högre nivå. Det är dessutom till fördel för analyserna att använda tingsrätterna som enheter, eftersom de är relativt många, 96 stycken[2]. Det stora antalet tingsrätter medför också att lämpliga statistiska metoder kan användas.

Det kan finnas flera naturliga skäl till de stora skillnaderna i fängelseandelar mellan olika tingsrätter. Den mest tänkbara ”naturliga” förklaringen är att skillnaderna beror på olikheter i brottsfördelningen. En stor andel av brottstyper, som ofta ger fängelse, gör att andelen totalt sett blir stor och tvärtom. En annan möjlighet är att gärningsmannaklientelet skiljer sig åt på olika sätt, till exempel i ålder, kön och tidigare kriminell belastning. Ungdomar ska inte annat än i undantagsfall dömas till fängelse, medan tidigare belastning är en försvårande omständighet vid påföljdsvalet. Sannolikheten att ett fängelsestraff utdöms blir dessutom högre om domen omfattar fler brott. I undersökningen eliminerar analysen den effekt som sådana faktorer kan ha för andelen fängelsedomar.

Tingsrätternas andelar fängelsedomar i relation till riksgenomsnittet

Skillnader mellan tingsrätterna i landet

Fängelseandelen för respektive tingsrätt har beräknats utifrån den officiella statistiken över dömda personer i de olika tingsrätterna åren 1995-1997 (BRÅ, tabell 522). Andelen fängelsedomar i de 96 undersökta tingsrätterna varierar mellan 14 och 36 procent. Eftersom det är tingsrätternas domar tillsammans som ligger till grund för landets fängelseandel har, i enlighet med statistiska naturlagar, flertalet tingsrätter fängelseandelar närmare riksgenomsnittet (23 procent). Fängelseandelen, antalet fängelsedomar och antalet domar totalt för respektive tingsrätt redovisas i bilaga 1.

---

[2] Antalet tingsrätter minskade under slutet av 1990-talet. Tingsrättsredovisningen i denna rapport görs efter den indelning som gällde vid ingången av år 1999.

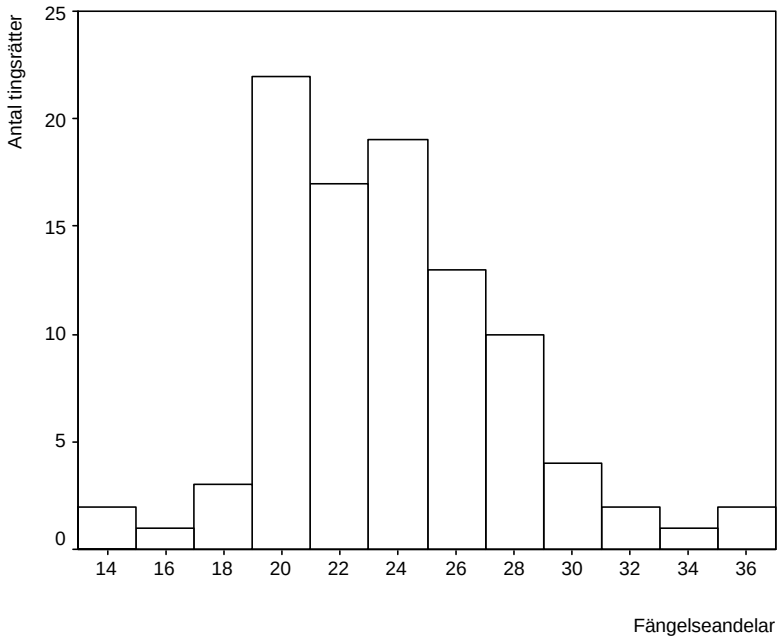

Figur 2. Fördelningen av de 96 tingsrätterna efter andel fängelsedomar, procent.

I diagrammet är fängelseandelarna indelade i klasser om två procentenheter. Staplarna visar hur många tingsrätter som är aktuella inom respektive klass. Exempelvis låg fängelseandelen för tio tingsrätter i intervallet 27-29 procent. I landet som helhet utdömdes under åren 1995-1997 påföljden fängelse i 23 procent av samtliga fällande domar. De två staplar som ligger närmast det riksgenomsnittet visar att av 96 tingsrätter hade 36 tingsrätter fängelseandelar från 21 till 25 procent. 22 tingsrätter hade fängelseandelar från 19 till 21 procent, samtidigt som 13 tingsrätter befann sig i intervallet 25 till 27 procent. Ett antal tingsrätter avvek betydligt. Sex tingsrätter hade fängelseandelar under 19 procent och 19 tingsrätter hade fängelseandelar med 27 procent och mer, varav fem stycken över 31 procent.

Normering av fängelseandelar

Trots att observationsperioden är tre år finns ett visst utrymme för slumpen i samband med fängelseandelarna. En mindre tingsrätt med ett relativt mindre antal domar per år kan under den aktuella treårsperioden ha råkat få en anhopning av mål som bör ge fängelsepåföljd. Ett första steg i analyserna har därför varit att studera vilka tingsrätter som har en statistiskt säkerställd avvikelse från riksgenomsnittet. De statistiska analyserna tar således hänsyn till att antalet domar, som är bas för beräkningen av procenttalen, varierar mellan tingsrätterna. En tingsrätt med ett mindre antal domar som bas, måste avvika mer

från riksgenomsnittet i fängelseandel än en tingsrätt med ett större antal, för att avvikelsen från riksgenomsnittet ska kunna sägas vara statistiskt säkerställd.

Utgångspunkten är att andelen fängelsedomar i hela riket under den aktuella treårsperioden är 23 procent. Hur förhåller sig de enskilda tingsrätternas fängelseandelar till detta riksgenomsnitt?

Figur 3 sammanfattar resultatet av denna analys genom att dela upp tingsrätterna i tre grupper. ”Normal andel” anger att tingsrätternas fängelseandelar är desamma som riksgenomsnittet eller att de inte med statistisk säkerhet skiljer sig från riksgenomsnittet. ”Stor andel” respektive ”liten andel” avser tingsrätter med fängelseandelar som med säkerhet avviker från detta genomsnitt. Mer detaljerade resultat redovisas i bilaga 2.

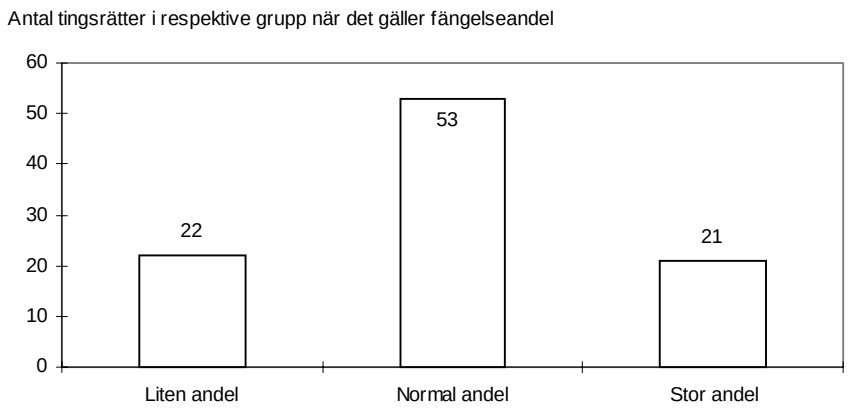

Figur 3. Tingsrätternas placering i relation till riksgenomsnittet.

Av 96 tingsrätter avviker 53 stycken inte med säkerhet från riksgenomsnittet när det gäller fängelseandelar, medan 43 tingsrätter gör det. De avvikande tingsrätterna fördelar sig jämnt på var sin sida om mittstapeln. Vilka de är framgår av tabell 1. Två tingsrätter som ligger mycket lågt är Skellefteå tingsrätt och Ronneby tingsrätt med fängelseandelar under 16 procent. ”Extrema” värden åt det andra hållet uppvisar bland annat Karlskoga tingsrätt och Karlstads tingsrätt, där 36 procent av de fällande domarna gav påföljden fängelse.

Tabell 1. Tingsrätter med signifikant avvikande fängelseandelar, procent.

	Liten fängelseandel	%		Stor fängelseandel	%
1	Skellefteå	14	1	Karlskoga	36
2	Ronneby	15	2	Karlstads	36
3	Mjölby	16	3	Sunne	35
4	Mölndals	18	4	Mariestads	33
5	Strömstads	18	5	Gotlands	32
6	Örnsköldsviks	19	6	Hallsbergs	30
7	Lycksele	19	7	Kristinehamns	30
8	Trelleborgs	19	8	Kalmar	29
9	Kristianstad	19	9	Helsingborgs	29
10	Karlskrona	20	10	Eksjö	29
11	Bollnäs	20	11	Sundsvalls	29
12	Halmstads	20	12	Lidköpings	28
13	Ljungby	20	13	Växjö	28
14	Stockholms	20	14	Lindesbergs	28
15	Linköpings	20	15	Trollhättans	27
16	Sollentuna	20	16	Södertälje	27
17	Solna	20	17	Luleå	27
18	Umeå	20	18	Borås	26
19	Nyköpings	20	19	Varbergs	26
20	Södra Roslags	20	20	Jönköpings	26
21	Lunds	21	21	Huddinge	26
22	Örebro	21			

Skillnader mellan tingsrätter inom länen

Att beräkningen av fängelseandelen i ett län ger ett högt värde behöver inte bero på att samtliga tingsrätter där ligger på en hög nivå. Fängelseandelarna för tingsrätter inom ett och samma län kan variera. En tingsrätt med en förhållandevis stor domsvolym kan ha en mycket stor fängelseandel och därigenom lyfta hela länets genomsnitt.

Utifrån den klassificering av tingsrätterna som gjorts (små, normala eller stora fängelseandelar) redovisas nedan en tabell som belyser hur fängelseandelarna i tingsrätterna förhåller sig till de län de ingår i.

Tabell 2. Skillnader mellan tingsrätter inom länen åren 1995-1997.

Län	**Länets fängelse-procent**	**Antal tingsrätter i respektive grupp avseende fängelseandel**			
		Liten	**Normal**	**Stor**	**Totalt**
Värmlands	33	0	1	3	4
Gotlands	32	0	0	1	1
Kalmar	27	0	2	1	3
Västernorrlands	26	1	2	1	4
Örebro	26	1	0	3	4
Jönköpings	26	0	1	2	3
Norrbottens	26	0	4	1	5
Kronobergs	25	1	0	1	2
Västra Götalands	24	2	8	4	14
Skåne	24	3	8	1	12
Dalarnas	23	0	5	0	5
Södermanlands	23	1	2	0	3
Hallands	23	1	0	1	2
Uppsala	23	0	3	0	3
Gävleborgs	22	1	4	0	5
Västmanlands	22	0	3	0	3
Jämtlands	22	0	2	0	2
Östergötlands	21	2	2	0	4
Stockholms	21	4	4	2	10
Blekinge	19	2	2	0	4
Västerbottens	18	3	0	0	3
Hela landet	**23**	**22**	**53**	**21**	**96**

Av alla län framstår Dalarnas och Uppsala län som de mest ”normala”. Länens fängelseprocent är 23 procent och samtliga tingsrätter i dessa län har fängelseandelar som inte avviker signifikant från riksgenomsnittet. Så är inte fallet för till exempel Kalmar län som – trots att två av tre tingsrätter i länet klassificeras som normala – har en relativt stor fängelseandel (27 procent). Anledningen är att Kalmar tingsrätt, som har en större domsvolym än Västerviks och Oskarhamns tingsrätter, också har en signifikant större fängelseandel (29 procent).

Det finns emellertid län där flertalet tingsrätter har stora fängelseandelar. Värmlands län är ett sådant exempel. Tre av fyra tingsrätter har där fängelseandelar mellan 30 och 36 procent. Västerbottens län uppvisar det motsatta förhållandet genom att Skellefteås fängelseandel endast är 14 procent, samtidigt som Lyckseles och Umeås tingsrätter också har relativt små fängelseandelar (19 respektive 20 procent).

Olika skäl att döma eller inte döma till fängelse

Om man vill jämföra straffutmätningen på olika orter, måste man också beakta de allmänna grunder för straffhöjning och straffnedsättning som lagen medger. Vilka de är behandlas i brottsbalken (BrB). I BrB 29 kap. 1 § stadgas att straff ska bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde. Där betonas också att domstolarna ska beakta intresset av en enhetlig rättstillämpning, det vill säga att straffnivån för olika brott i princip ska vara oberoende av vilken domstol som dömer i det enskilda fallet.

Olika påföljder

De påföljder som kan utdömas är böter och fängelse samt villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård. Fängelse ses naturligtvis som en mer ingripande påföljd än böter, villkorlig dom och skyddstillsyn (BrB 1 kap. 5§ och 30 kap.1§). Av den prioritetsordningen följer att frågan om fängelsestraffet används oftare i vissa regioner även är en fråga om vissa domstolar är ”strängare” än andra. För att undersöka domstolarnas ”grad av stränghet” (eller omvänt ”grad av mildhet”) har analysen fokuserats på valet mellan det mest ingripande straffet, fängelse, och icke-frihetsberövande påföljder. Undersökningen berör emellertid inte frågan om skillnader i fängelsestraffens längd, vilket ju också kan utgöra ett mått på ”graden av stränghet/mildhet”.

Brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde

Påföljdsbestämningen kan kortfattat beskrivas så att domstolen först bestämmer straffvärdet för brottsligheten enligt bestämmelser i BrB 29 kap. Därvid ska man, enligt 29 kap. 1 § 2 st, särskilt beakta den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit, vad den tilltalade insett eller borde ha insett om det samt de avsikter eller motiv som han eller hon haft. Är straffvärdet så högt att påföljden inte kan stanna vid böter ställs domstolen inför valet mellan villkorlig dom, skyddstillsyn och fängelse (här bortses från vissa andra påföljder, till exempel överlämnande till rättspsykiatrisk vård). BrB 30 kap. anger på vilka grunder detta val ska göras. Utgångspunkten är att fängelse är att anse som en svårare påföljd än villkorlig dom och skyddstillsyn (30 kap. 1 §) och att domstolen ska fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse (30 kap. 4 §).

Som skäl för fängelse får enligt 30 kap. 4 § 2 st endast brottets straffvärde och art åberopas samt den tilltalades återfall i brottslighet. Det kan givetvis finnas fler än ett av dessa skäl samtidigt och sammantagna kan de medföra att sannolikheten för fängelse ökar.

Motsvarar brottslighetens straffvärde fängelse i ett år eller däröver anses detta tala för att påföljden ska bestämmas till fängelse. Vid lägre straffvärden

än fängelse i ett år anses däremot enbart straffvärdet inte utgöra någon förutsättning för att påföljden ska bestämmas till fängelse. Även vid straffvärden mellan ett och omkring två års fängelse finns möjlighet att döma till skyddstillsyn. Det kan exempelvis handla om att det krävs vård för ett narkotikamissbruk som i väsentlig grad har bidragit till att brottet begåtts och den tilltalade har gått med på att underkasta sig behandling enligt en uppgjord plan. I ett sådant fall kan domstolen döma till skyddstillsyn med behandlingsplan, så kallad kontraktsvård.

Brottslighetens art

Vid vissa typer av brott anses fängelse vara en lämplig påföljd, främst av allmänpreventiva skäl, trots att brottet inte har särskilt högt straffvärde. Man talar i sådana fall om att brottslighetens art kan utgöra skäl för påföljden fängelse. Det kan till exempel gälla mened, grovt rattfylleri och misshandel. Stöld ingår däremot inte i denna kategori. Hur starkt brottslighetens art talar för fängelse som påföljd varierar från brottstyp till brottstyp.

Tidigare belastning

Även det faktum att den tilltalade gjort sig skyldig till brott tidigare kan tala för att påföljden ska bestämmas till fängelse. Det har här betydelse bland annat hur lång tid som förflutit från den tidigare brottsligheten och om det rör sig om samma slags brott.

Flera brott i samma dom

Om någon döms för flera brott ska domstolen som huvudregel döma till gemensam påföljd för brotten. För varje ytterligare brott (i samma dom) stiger straffvärdet (dock inte oändligt). Sannolikheten för att påföljden bestäms till fängelse ökar därmed för den som samtidigt döms för flera brott. Domstolen kan dock i viss utsträckning döma till olika påföljder samtidigt. Den som exempelvis döms för grovt rattfylleri och stöld kan få fängelse för det grova rattfylleriet och villkorlig dom för stölden.

Ålder

Beträffande unga lagöverträdare gäller särskilda restriktioner för fängelse som påföljd. Straffmyndighetsåldern är 15 år. Unga i åldern 15-17 år får dömas till fängelse endast om det finns *synnerliga* skäl. Unga i åldern 18-20 år får dömas till fängelse endast om det finns *särskilda* skäl (BrB 30 kap 5 §). Efter 21 års ålder gäller samma regler som för alla vuxna.

Man eller kvinna

Det är en vanlig föreställning att kvinnor priviligieras vid domstolsbehandling. Men brottsbalken säger ingenting om att särskilda hänsyn ska tas till män eller kvinnor vid valet av påföljd. Eftersom brottslighetens struktur ser olika ut för män och kvinnor är det svårt att utan närmare undersökning dra några slutsatser om rättsväsendets inställning till kvinnliga brottslingar. I en svensk undersökning, som gjordes för drygt tio år sedan (Israelsson, 1990), redovisas att kvinnor får frihetsberövande påföljder i mycket mindre utsträckning än män och att skillnaderna kvarstår om man ”konstanthåller” skillnader i tidigare belastning, brottets grovhet osv. I BRÅ:s utvärdering av 1994 års reform av trafiknykterhetsbrott (BRÅ, 1998a) undersöktes bland annat vilka faktorer som styr valet av påföljd för sådana brott. Där fann man att männen har en högre risk än kvinnorna att dömas till fängelse.

Omständigheternas betydelse för fängelseandelen

Det är inte möjligt att enbart utifrån officiell rättsstatistik och befintliga registerdata klarlägga hur mycket rättstillämpningen i landet varierar. Någon statistik finns inte över sådana omständigheter som till exempel att den tilltalade frivilligt angivit sig, tillfogats allvarlig kroppsskada eller hur rättens prognos ser ut för att han eller hon ska göra sig skyldig till fortsatt brottslighet.

Däremot kan man utifrån befintliga registerdata undersöka en rad faktorer:

- skillnader i brottsfördelning mellan tingsrätterna; stor andel brott med högt straffvärde eller specifika artbrott som oftast leder till fängelse skulle kunna förklara en stor andel fängelsedomar vid en tingsrätt och tvärtom,
- andelen ungdomar under 21 år bland de dömda,
- de dömdas tidigare belastning och hur många brott de gjort sig skyldiga till vid det aktuella domstillfället,
- andelen kvinnor bland de dömda.

Principen i analysen är att beräkna hur stor andel fängelsedomar varje tingsrätt skulle ha utdömt, om alla tingsrätter hade haft samma fördelning när det gäller grovt rattfylleri, misshandelsbrott, stölder etc. och om man dessutom hade haft samma andel ungdomar, samma genomsnittliga belastning hos de dömda gärningsmännen osv. För denna analys har två olika statistiska metoder använts och resultatet redovisas i det följande.

Brottsfördelningens effekter

Om en tingsrätt har att döma relativt många personer som gjort sig skyldiga till grova brott kan man räkna med att många döms till fängelse. Att fängelsean-

delen följaktligen blir stor beror då inte på att man skulle vara mer benägen att utdöma fängelsestraff än andra tingsrätter. Förklaringen ligger i detta fall i en ogynnsam brottsfördelning. Variationer i fängelseandelar mellan tingsrätterna skulle följaktligen helt eller delvis kunna bero på regionala variationer i brott.

Resultaten av beräkningar[3] om brottsfördelningens inverkan visar vilka tingsrätter som fortfarande avviker från riksgenomsnittet sedan effekter av olikheter i brottsfördelning eliminerats.

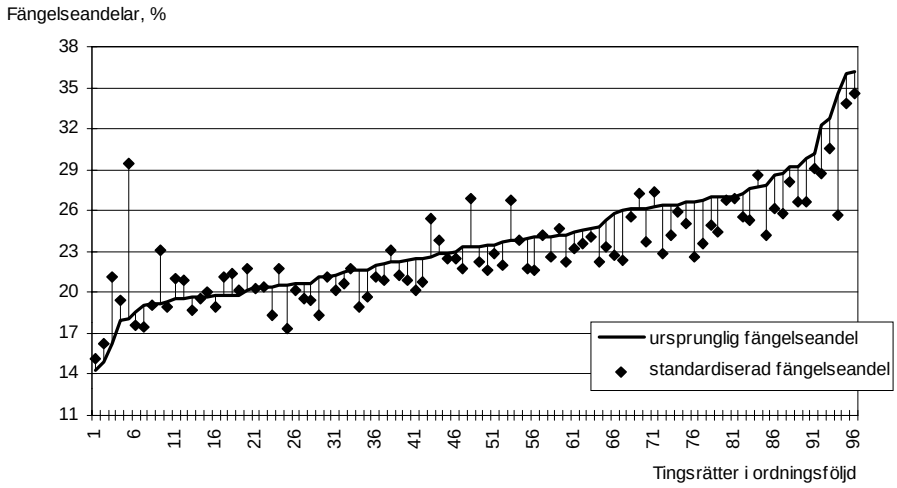

Figur 4. Förändringar i tingsrätternas fängelseandelar efter standardisering för brottsfördelningens effekter.

Den heldragna linjen i figur 4 visar hur fängelseandelarna varierar mellan tingsrätterna enligt den officiella statistiken, rangordnat från minst till störst andel. Punkterna visar tingsrätternas fängelseandelar om alla skulle ha samma fördelning på olika typer av brott.

Resultatet efter standardisering är att andelen fängelsedomar blir något större i tingsrätter med små fängelseandelar jämfört med den officiella statistiken, medan effekten blir den omvända för tingsrätter med stora fängelseandelar. Det innebär att olikheter i brottsfördelningen till viss del förklarar varför fängelseandelarna varierar mellan tingsrätterna.

Analysen av brottsfördelningen redovisas i bilaga 4. Fängelseandelen för vissa tingsrätter kommer i en annan dager sedan hänsyn tagits till olikheter i brottsfördelningen. Ett exempel på förändringar till följd av standardisering: Mjölby tingsrätt, som enligt den officiella statistiken har en liten fängelseandel (16 procent), visar sig vara mer normal (21 procent) sedan hänsyn tagits till

[3] Den metod som här använts för att undersöka sådana effekter av skillnader i domarnas brottsfördelning kallas ”standardpopulationsmetoden” (Ahlberg, 1996). Tingsrätternas fängelseandelar har jämförts under förutsättningen att domarna (målen) skulle haft samma brottsfördelning i alla landets tingsrätter. Den för tingsrätterna gemensamma fördelningen är då standardpopulationen. I detta fall används landets sammanlagda brottsfördelning som standardpopulation.

vilka brottstyper man brukar döma. Motsvarande gäller för Trelleborgs tingsrätt. Enligt statistiken dömde man till fängelse i 19 procent av domarna, men efter att hänsyn tagits till brottstyperna visar det sig att man egentligen dömer som riksgenomsnittet, 23 procent. Ytterligare en tingsrätt som får sin fängelseandel uppräknad, men med större effekt, är Strömstads tingsrätt. Enligt den officiella statistiken har Strömstads tingsrätt en liten fängelseandel, 18 procent, men efter standardisering blir fängelseandelen 29 procent. Gemensamt för de tre nämnda tingsrätterna är att de har många domar för brott mot specialstraffrättsliga lagar (exklusive grovt rattfylleri och narkotikabrott), brott som sällan leder till fängelsestraff. Efter korrigering för brottsfördelning får de mer fängelseintensiva brotten större tyngd.

Ett motsatt förhållande gäller till exempel Sunne tingsrätt. Enligt den officiella statistiken utdömer man extremt ofta fängelse (35 procent av samtliga domar). Detta beror på att andelen domar för grovt rattfylleri var större i Sunne tingsrätt jämfört med landet som helhet (26 procent mot 9 procent). Sedan man tagit hänsyn till denna ”ogynnsamma” brottsfördelning visar det sig att Sunne tingsrätt med sin korrigerade fängelseandel (26 procent) egentligen inte ligger långt från riksgenomsnittet. Ett annat exempel är Kristinehamns tingsrätt med den i statistiken stora fängelseandelen 30 procent. Utöver grovt rattfylleri var domar för brott mot liv och hälsa mer frekventa i Kristinehamn än i landet som helhet. Efter korrigering för en ogynnsam brottsfördelning visar det sig att andelen var mer normala 27 procent.

Effekter av andel ungdomar, tidigare belastning samt antal brott i varje dom

Nästa steg i undersökningen är att eliminera effekterna av övriga faktorer som kan analyseras med registerdata och som skulle kunna utgöra ”naturliga” förklaringar till de skillnader i fängelseandelar som finns kvar efter eliminering av brottsfördelningens effekter. Den statistiska metod som bedömts som mest lämpad i detta steg är så kallad multipel regressionsanalys (Kleinbaum och Kupper, 1978).

De faktorer som ingår i denna analys och som utgör mått på andelen ungdomar, tidigare belastning och antal brott i varje dom är:

- antal tidigare lagföringar de senaste tio åren
- antal tidigare lagföringar i livet
- andel dömda i åldern 15-17 år
- andel dömda i åldern 18-20 år
- antal brott i samma dom

Eftersom det finns hypoteser om att kvinnor löper mindre risk att dömas till fängelse har även *andelen kvinnor* inkluderats i analyserna.

Analysen visar att de faktorer, som mest bidrar till att förklara de återstående variationerna, är antalet lagföringar tidigare i livet. Därefter kommer variabeln andel ungdomar 18-20 år. Om många av de dömda vid en tingsrätt har ett relativt stort antal tidigare lagföringar har detta bidragit till att fängelseandelen vid tingsrätten blivit stor. Tingsrätter med en stor andel ungdomar har däremot en mindre fängelseandel än vad benägenheten att döma till fängelse motsvarar.

Övriga variabler ger inte något statistiskt säkerställt tillskott. De tas därför inte med i den slutliga modell som ligger till grund för korrigeringarna av fängelseandelarna i detta steg.[4] Vidare analys visar också att modellen blir robustare om andelen ungdomar 15-20 år används som ungdomsvariabel i stället för uppdelningen på två grupper.[5]

I det tidigare avsnittet om olika skäl att döma eller inte döma till fängelse diskuterades några omständigheter som utöver vad lagtexten stadgar kan tala för eller mot fängelse, exempelvis förekomsten av så kallad brottskonkurrens (flera brott i samma dom) och andelen dömda kvinnor. Analysen ovan visar att skillnader i förekomsten av brottskonkurrens i domarna inte har någon nämnvärd betydelse för skillnaderna i tingsrätternas fängelseandelar. Inte heller har skillnader i andelen dömda kvinnor visat några statistiskt säkerställda effekter på tingsrätternas fängelseandelar.

Kvinnor som döms

Andelen dömda kvinnor i tingsrätterna varierar mellan 7 och 15 procent. En liten variation av en liten andel kan vara en förklaring till den uteblivna effekten på de sammanlagda fängelseandelarna. Men det kan också vara en indikation på att kvinnor numera döms till fängelse i större utsträckning än tidigare. En jämförelse mellan åren 1987 och 1997 visar att så är fallet (tabell 3).

---

[4] Att övriga faktorer inte ger något ytterligare bidrag till modellen beror dels på att de har ett starkt statistiskt samband med de faktorer som primärt kom att ingå − antal lagföringar de senaste tio åren har naturligtvis ett starkt samband med antal lagföringar tidigare i livet – och dels på att de i liten utsträckning påverkar variationerna mellan tingsrätterna. Det gäller antalet brott i varje dom och andelen kvinnor.

[5] Den slutliga modellen är följande:
Fängelseandel = 0,18 + 0,016 x antal tidigare lagföringar - 0,22 x andel ungdomar.

Tabell 3. Fängelseandelar för män och kvinnor åren 1987 och 1997, procent.

			Förändring	
	År 1987	**År 1997**	**Procentenheter**	**Procentuellt**
Samtliga brott				
män	25	27	2	8
kvinnor	**9**	**12**	**3**	**35**
Mord/dråp				
män	53	66	13	25
kvinnor	**31**	**70**	**39**	**128**
Brott mot trafikbrotts-lagen				
män	44	49	5	12
kvinnor	**19**	**32**	**13**	**67**

Källa: (SCB, 1988), (BRÅ, 1998b)

Den ökade jämställdheten vad gäller kvinnor som gärningsmän – andelen kvinnliga gärningsmän har ökat kontinuerligt de senaste 25 åren (BRÅ, 1999) – tycks också gälla i domstolarna. Domstolarna är synbarligen mer benägna att döma kvinnor till fängelse i dag än bara för tio år sedan.

Variationer i gärningsmännens tidigare brottsbelastning och åldersstruktur

Eliminering av olikheter i brottsfördelning minskade spridningen när det gäller hur ofta landets tingsrätter dömer ut fängelsestraff. En relativt stor spridning kvarstod dock. I detta avsnitt redovisas resultaten av den analys som tar hänsyn till om vissa tingsrätter haft en genomsnittligt sett hög eller låg belastning hos gärningsmännen och om man haft en stor eller liten andel ungdomar bland dem som dömts under de aktuella åren.

Det ska finnas ”synnerliga skäl” för att döma någon till fängelse för ett brott som han eller hon begått före 18 års ålder och ”särskilda skäl” om brottet begåtts efter det personen fyllt 18 år men inte fyllt 21 år. Man kan utgå från att ungdomar under 21 år inte döms till fängelse i samma utsträckning som äldre (av 13 717 fängelsedömda personer år 1997 var 33 i åldern 15-17 år och 730 i åldern 18-20 år). I stället väljs alternativa påföljder till exempel överlämnande till vård inom socialtjänsten, en påföljdsform särskilt avsedd för ungdomar. Åldersaspekten kan följaktligen ha en viss betydelse för skillnaderna mellan tingsrätternas fängelseandelar. Ju större andel dömda ungdomar desto mindre andel fängelse. Regressionsanalysen visar också att tingsrätternas fängelseandelar till viss del samvarierar med andelen dömda ungdomar under 21 år.

Geografiska skillnader i bakgrundsfaktorerna

Kartorna 1 och 2 visar var i Sverige det finns fler eller färre gärningsmän med tidigare kriminell belastning, och var det döms fler eller färre ungdomar. I Sverige hade dömda personer under åren 1995-1997 i genomsnitt blivit lagförda vid närmare sex tidigare tillfällen. Under samma period var i genomsnitt 19 procent av de dömda personerna i åldern 15-20 år.

Den svarta färgen på kartorna markerar var i landet dömda personer är mest tidigare belastade (karta 1) respektive var de största andelarna dömda ungdomar finns (karta 2). Grön färg markerar områden med dömda personer med genomsnittlig karaktär, medan gult visar var dömda personer är minst tidigare belastade respektive var minsta andelarna dömda ungdomar finns. I bilaga 3 redovisas genomsnittstalen för respektive tingsrätt för de dömdas tidigare belastning och andel dömda ungdomar.

Karta 1. Antalet tidigare lagföringar i genomsnitt för dömda vid landets olika tingsrätter.

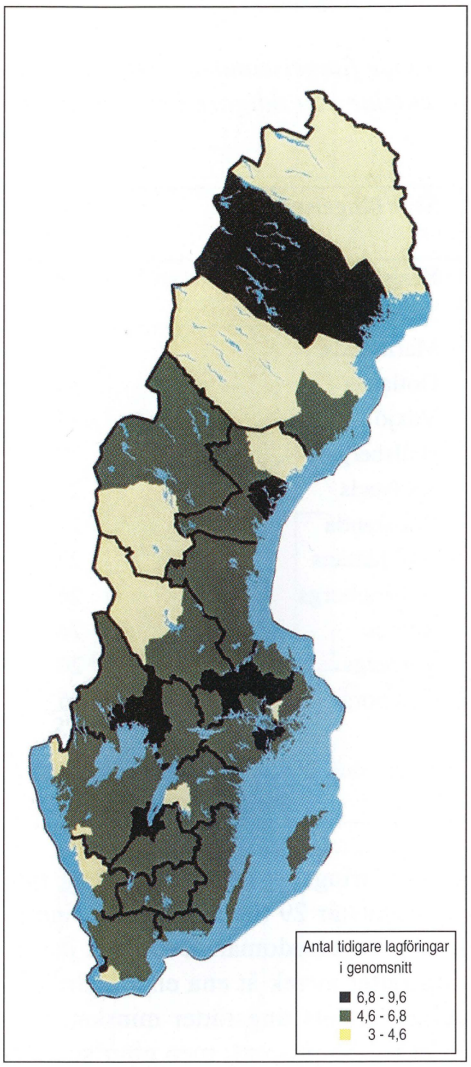

Karta 2. Andelen dömda ungdomar vid landets olika tingsrätter.

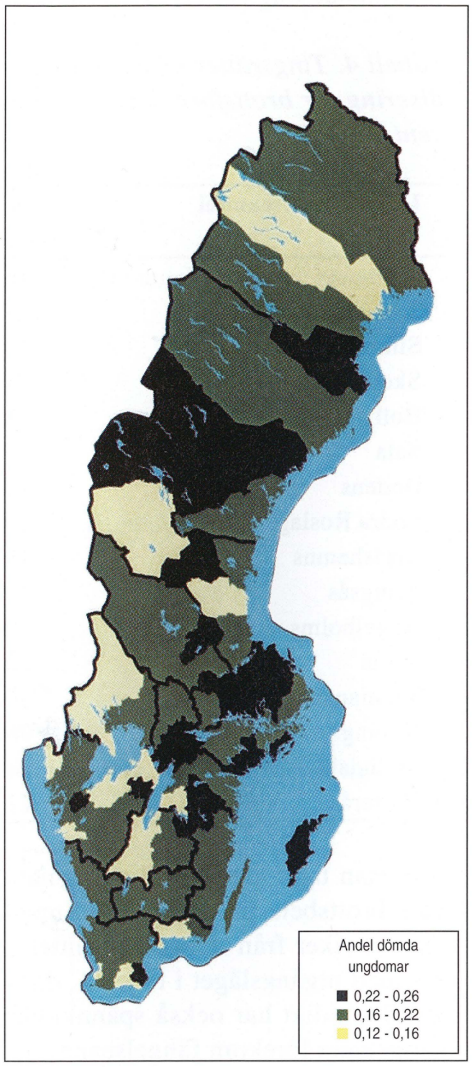

Kvarstående skillnader i fängelseandelar

Resultaten av att tingsrätterna även likställts när det gäller tidigare brottsbelastning hos gärningsmännen och andel ungdomar visas dels i tabell 4 (avvikande tingsrätter), dels i bilaga 4 (samtliga tingsrätter).[6]

Tabell 4. Tingsrätter med signifikant avvikande fängelseandelar efter standardisering för brottsfördelningen, ungdomsandelar och tidigare belastning, procent.

Liten fängelseandel	**%**	**Stor fängelseandel**	**%**
Ronneby	16	Karlskoga	32
Stockholms	17	Strömstads	32
Simrishamns	18	Mariestads	30
Skellefteå	18	Gotlands	30
Bollnäs	18	Växjö	30
Sala	19	Hallsbergs	29
Bodens	19	Karlstads	27
Södra Roslags	19	Haparanda	27
Karlshamns	19	Trollhättans	27
Alingsås	19	Helsingborgs	26
Ängelholms	20	Kalmar	26
Solna	20	Varbergs	26
Kristianstads	20	Göteborgs	25
Köpings	20		
Mölndals	21		
Västerås	21		

När man tagit hänsyn till dessa naturliga förklaringar – brottsfördelning, tidigare brottsbelastning och andel ungdomar – återstår 29 tingsrätter som signifikant avviker från riksgenomsnittet i andelen fängelsedomar. Detta ska jämföras med utgångsläget i tabell 1, där 43 tingsrätter avvek åt ena eller andra hållet. Samtidigt har också spännvidden mellan landets tingsrätter minskat. I utgångsläget förekom fängelseandelar från 14 till 36 procent, men efter standardiseringen minskar denna spännvidd till mellan 16 och 32 procent.

Effekterna av att standardisera fängelseandelarna för brottsfördelning, tidigare brottsbelastning och andel ungdomar åskådliggörs med följande diagram över landets tingsrätter:

[6] Vid den tidigare korrigeringen för brottsfördelningseffekten fick landets sammanlagda brottsfördelning utgöra standardmall. För denna korrigering av skillnader i andelen dömda ungdomar och de dömdas tidigare belastning utgör medelvärdena för dessa faktorer i landet standard.

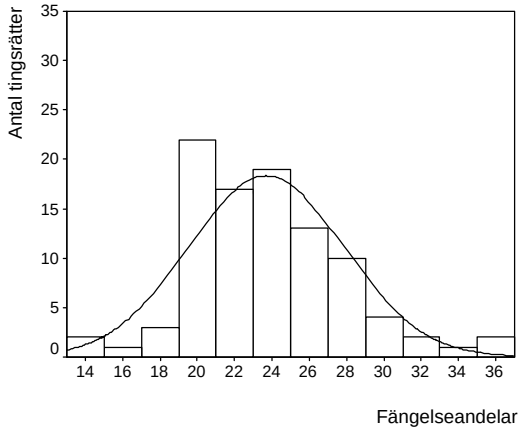

Figur 5 a. Tingsrätternas fördelning efter ursprungliga fängelseandelar, procent.

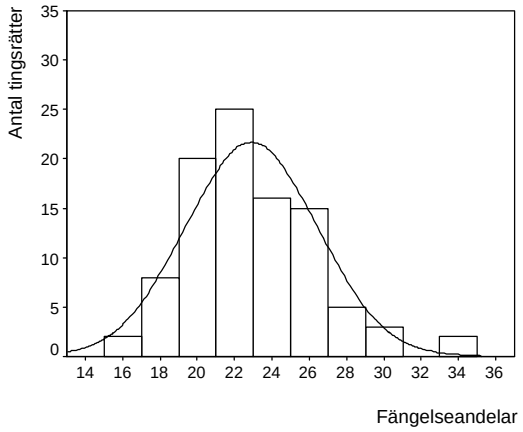

Figur 5 b. Tingsrätternas fördelning efter standardisering för brottsfördelning, fängelseandelar i procent.

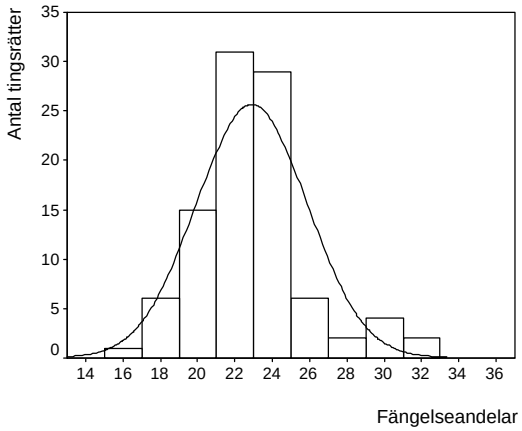

.

Figur 5 c. Tingsrätternas fördelning efter standardisering för brottsfördelning, tidigare belastning och andel ungdomar, fängelseandelar i procent.

När man eliminerar skillnader i dessa faktorer, sker en successiv minskning av skillnaderna mellan tingsrätternas fängelseandelar. Allt fler tingsrätter kommer att hamna i närheten av riksgenomsnittet och allt färre blir extrema i ena eller andra riktningen. Fortfarande kvarstår dock det faktum, att även om de mer extrema tingsrätterna är färre än vad den officiella statistiken ger sken av, så är skillnaden påtaglig mellan dem som fortfarande kan betecknas som ”stränga” respektive ”milda”.

Skillnader i fängelseandelar i ett geografiskt och befolkningsmässigt perspektiv

En tingsrätts domkrets kallas domsaga. Antalet kommuner som ingår i en domsaga varierar. Kommuner med många invånare, som till exempel Stockholm, har egna tingsrätter medan flera små närbelägna kommuner tillsammans utgör en domkrets. Men det finns också små kommuner med egna tingsrätter och det förekommer att flera medelstora kommuner delar tingsrätt.

På kartorna 3 och 4 anger färgerna gul, grön och svart om domsagans tingsrätt har liten, normal eller stor fängelseandel, dels före standardisering för brottsfördelning, tidigare belastning och ungdomsandelar (karta 3), dels efter sådan standardisering (karta 4). Siffrorna inom parentes i kartbildernas teckenrutor anger antalet kommuner.

Regionerna med stor andel fängelsedomar går över länsgränserna. Regionen kring Vänern och stråk sydväst och sydöst om Vättern är svartmarkerade. Stora fängelseandelar har också Gotland, västra Södertörn, södra Västernorrland och Luleås domkrets. Områden där fängelseandelarna i statistiken är små åskådliggörs av gula fläckar spridda över landet. Det gäller östra Västerbotten, Bollnäs domkrets, södra Roslagen, Södermanlands kust, nedre Östergötland och vissa ställen i södra Sverige (karta 3).

Stråken med regioner som har stora fängelseandelar övergår, efter att man tagit hänsyn till de naturliga förklaringarna, i fläckvisa observationer. Alltjämt gäller svart för Gotland och sydöstra Småland liksom, om än i mindre utsträckning, områdena norr om Vänern och mellan Vänern och Vättern. Efter standardiseringen av materialet framträder nu Haparanda domkrets som mer fängelsedömande medan Luleå och Sundsvall omvärderas till det normala (karta 4).

De tingsrätter som efter standardisering visar en stor fängelseandel har tillsammans ett upptagningsområde som omfattar 17 procent av landets invånare. Man utfärdade där i genomsnitt 2,0 fängelsedomar per 1000 invånare och år under perioden 1995-1997. De tingsrätter som har en liten fängelseandel har tillsammans ett upptagningsområde omfattande 22 procent av landets invånare. Där utdömdes under samma period i genomsnitt 1,4 fängelsedomar per 1 000 invånare och år.

Karta 3. Skillnader i fängelseandelar före standardisering.

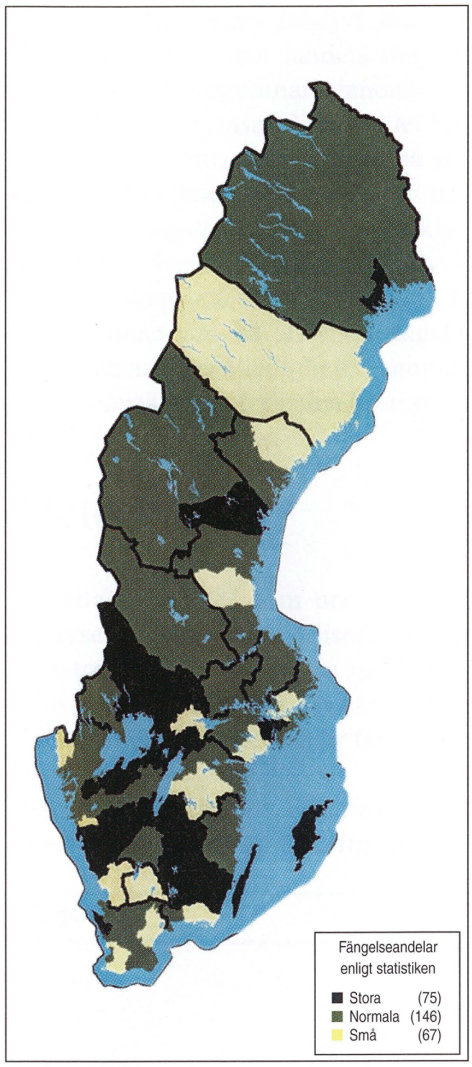

Karta 4. Skillnader i fängelseandelar efter standardisering.

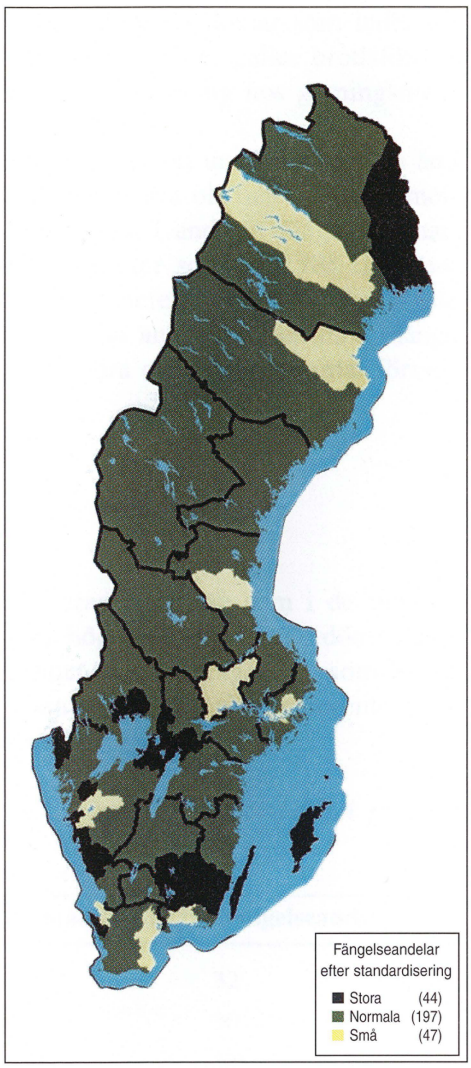

Analys av domar

Det kvarstår således relativt stora skillnader i andelen domar som leder till fängelse, även sedan landets tingsrätter likställts när det gäller brottsfördelning, andelen ungdomar, genomsnittlig tidigare belastning hos gärningsmännen och det genomsnittliga antalet brott i varje dom.

I detta avsnitt, som baseras på en genomgång av ett urval domar från åtta utvalda tingsrätter, analyseras om det kan finnas andra olikheter i målen mellan olika tingsrätter som kan förklara skillnaderna i andelen fängelsedomar. Det skulle kunna finnas skillnader i omständigheter som talar för eller mot fängelse som inte kom fram i den första mer generella analysen. Det skulle också kunna vara så att vissa tingsrätter oftare än andra har mål med många förmildrande omständigheter, samtidigt som andra oftare har ett antal försvårande omständigheter i sina brottmål.

Metod

De åtta tingsrätter som undersökningen baseras på är tre som i de tidigare analyserna (efter standardisering) visat sig ha hög benägenhet att utdöma fängelsestraff, tre som tvärtom har låg benägenhet och två tingsrätter som ligger nära riksgenomsnittet. Avsikten är att dessa tingsrätter ska representera ett ”minisverige” när det gäller fängelseandelar.

Tabell 5. De åtta utvalda tingsrätterna och deras fängelseandelar i procent efter standardisering. Samtliga brott.

Tingsrätt	**Standardiserad fängelseandel**
Karlskoga	32
Växjö	30
Haparanda	27
Handens	23
Falköpings	22
Södra Roslags	19
Skellefteå	18
Ronneby	16

Eftersom syftet med genomgången av domar har varit att jämföra de olika tingsrätterna, har urvalet koncentrerats till två brottstyper, stöld och misshandel. Om samtliga brottstyper hade ingått skulle det ha omöjliggjort jämförelser, eftersom urvalen i så fall skulle ha innehållit allt för många väsensskilda brottstyper som ofta inte kan jämföras med varandra när det gäller påföljdsval.

Brottstyperna stöld och misshandel är väl lämpade för denna analys. Dels representerar de två brottstyperna i viss mån de väsensskilda huvudkategorierna tillgreppsbrott och brott mot person, dels är brottstyperna de mest dominerande inom dessa kategorier. Stöld och misshandel är dessutom traditionella brott som funnits i brottsbalken och dess föregångare sedan många sekler. Synen på sådana brott har inte heller förändrats mycket genom åren, varför lagstiftningsförändringar inte förekommit i så hög grad. Domstolarna kan således inte befinna sig i skeden av anpassningar till en ändrad lagstiftning. Dessutom är jämförelsen av misshandelsdomarna intressant med anledning av att misshandel anses vara ett artbrott, det vill säga en brottstyp där brottslighetens art talar för att påföljden ska bestämmas till fängelse.

Från var och en av de åtta tingsrätterna har 25 stölddomar och 25 misshandelsdomar tagits ut genom ett slumpmässigt urval. Urvalet har dock inte gjorts utifrån hela mängden av samtliga stöld- och misshandelsdomar under de aktuella åren 1995-1997, utan från en mängd som standardiserats för andel ungdomar och tidigare belastning hos gärningsmännen.[7]

Omständigheter som talar för eller mot fängelse

Sannolikheten för att bli dömd till fängelse av en tingsrätt, kan bero på flera olika faktorer. Sådant som alltid har betydelse är brottets art och straffvärde, den tilltalades ålder och tidigare belastning. Men det kan också finnas andra omständigheter kring den brottsliga gärningen eller den tilltalades person som får betydelse vid valet av påföljd.

Vissa av de omständigheter som man beaktar i samband med påföljdsvalet är gemensamma för samtliga brottstyper, men de flesta är olika vid misshandelsbrott respektive stöldbrott. Det bör också återigen påpekas att misshandel anses vara en brottstyp där brottslighetens art talar för att påföljden ska bestämmas till fängelse.

[7] Därför har alla domar där gärningsmannen är under 21 år exkluderats. Dessutom har urvalsramen styrts så att den tidigare belastningen hos gärningsmännen ska vara så lika som möjligt. För att ytterligare undgå snedfördelningar i urvalet har även domar med kvinnliga tilltalade uteslutits.

Vid misshandelsbrotten har följande omständigheter undersökts:

- tidigare straffad, men inte för misshandel[8]
- tidigare straffad, även för misshandel
- återfall under villkorlig dom/skyddstillsyn/villkorlig frigivning

- andra omständigheter som talar för fängelse
  - flera fall av misshandel
  - knytnävsslag m.m.
  - make/sambo är offer
  - skador av betydelse
  - sparkar mot liggande
  - flera angripare

- omständigheter som talar mot fängelse
  - provokation
  - lindrig skada
  - alkoholmissbruk (kan tala för skyddstillsyn)

- olaga hot, stöld m.m. med i domen
- även andra brott i domen

- gärningen har rubricerats som ringa misshandel.

[8] Även om gärningsmannens tidigare belastning och fler brott i domen kontrollerats för i tidigare avsnitt har det varit nödvändigt att även inkludera dessa faktorer i analyserna av specifika domar. Dessa faktorer väger ofta tungt när domstolen ska fatta beslut om påföljden. Domstolens beslut kan sägas bestå av en sammanvägning av ett antal omständigheter som talar för eller mot fängelse och alla dessa måste ingå i analyserna för att dessa ska vara möjliga att genomföra.

Vid stöldbrotten har följande omständigheter undersökts:

- tidigare straffad, men inte för stöld
- tidigare straffad, även för stöld
- återfall under villkorlig dom/skyddstillsyn/villkorlig frigivning

- andra omständigheter som talar för fängelse
  - minst tre stöldbrott
  - inbrott i bostad (som inte rubriceras som grov stöld)
  - skadegörelse
  - högt värde på stöldgodset
  - förslagen planering
  - misskött skyddstillsyn på annat sätt

- omständigheter som talar mot fängelse
  - lågt värde på stöldgodset
  - missbruksrelaterat
  - bl.a. psykiska problem
  - lång tid sedan senaste domen

- även andra brott i domen.

Genomgången för att kartlägga de försvårande eller förmildrande omständigheterna i domarna har gjorts av juridiskt sakkunniga.

Vad betyder olika omständigheter för sannolikheten att dömas till fängelse?

Den statistiska metod som använts för att analysera dessa data är så kallad logistisk regression (Aldrich och Nelson, 1984; Menard, 1995). Metoden ger möjlighet att studera hur mycket sannolikheten för att den tilltalade ska få fängelse ökar eller minskar (inom det ”minisverige” som representeras av de åtta tingsrätterna) om en viss omständighet talar för eller mot fängelse.

I jämförelserna har först kontrollerats vilka faktorer som rent statistiskt har signifikant betydelse för det som undersöks. När det gäller de olika varianterna av omständigheter får man de tydligaste resultaten när faktorerna läggs samman i grupper. Det beror dels på att vissa faktorer samvarierar, dels på att vissa faktorer förekommer sällan.

Resultaten av analysen ges i så kallade oddskvoter, ett mått som sammanfattar skillnaderna mellan sannolikheterna för olika kombinationer av omständigheter. Oddskvoten kan i det här fallet sägas vara ett skattat mått på hur mycket större respektive mindre sannolikheten är att fängelse döms ut när

olika omständigheter spelar in. Resultaten bör behandlas med viss försiktighet. Dels är antalet domar relativt litet, vilket innebär att det finns en relativt stor osäkerhet i skattningarna, dels baseras analyserna på de omständigheter som framkommer i domen. Det är säkert så att inte alla försvårande respektive förmildrande omständigheter kommer fram.

Misshandel

Tabell 6 redovisar resultatet för misshandelsdomarna. Personer som tidigare är straffade för misshandel får oddskvoten 3,2 och de som inte är tidigare straffade för misshandel får oddskvoten 1. Det betyder att sannolikheten är större att tidigare straffade för misshandel döms till fängelse.

När man jämför olika sannolikhetstal är det vanligt att i statistiktermer tala om olika risker att något ska inträffa. En grupp med oddskvot *större* än 1 har en överrisk, jämfört med en motsvarande grupp med oddskvoten 1. Ju högre tal oddskvoten har, desto större är överrisken. En oddskvot som är mindre än 1 innebär på motsvarande sätt en underrisk.

Tabell 6. Oddskvoten att fängelse utdöms vid olika omständigheter. Misshandel.

	Oddskvot
Tidigare straffad för misshandel	
Ja	3,2
Nej	1
Andra omständigheter som talar för fängelse	
Ja	6,6
Nej	1
Omständigheter som talar mot fängelse	
Ja	0,1
Nej	1

Tolkning
Oddskvot större än 1 betyder överrisk
Oddskvot mindre än 1 betyder underrisk

Tabellen visar att risken att dömas till fängelse för misshandel om man tidigare är straffad för misshandel kan skattas till drygt 3 gånger större än om man inte är det. När försvårande omständigheter anges, som till exempel att knytnävsslag eller sparkar förekommit eller att tillhyggen använts i misshandeln, ökar risken betydligt. Samtidigt blir skattningen utifrån urvalet av domar att risken för fängelse är mycket lägre, cirka 10 gånger, när någon omständighet som talar mot fängelse lyfts fram.

Analysresultaten kan också användas för att beräkna ungefärliga sannolikhetstal för att fängelse döms ut vid olika kombinationer av omständigheter. Ett fiktivt fall kan tjäna som exempel. En person äldre än 20 år, som aldrig tidigare varit straffad, fälls för misshandel. Om inget annat påtalas än det faktum att han gjort sig skyldig till misshandel är sannolikheten att tingsrätten dömer honom till fängelse cirka 16 procent. Nu visar det sig att knytnävsslag utdelats. Med denna omständighet ökar sannolikheten för fängelse till cirka 56 procent. Men om det finns ytterligare en omständighet att ta hänsyn till – att den tilltalade blev provocerad före misshandeln – sjunker sannolikheten för att han får fängelse till cirka 8 procent.

Stöld

När det gäller stöld visar analysen att flera av de undersökta omständigheterna har signifikant betydelse för skillnaderna i andelen fängelsedomar.

Tabell 7. Oddskvoten att fängelse utdöms vid olika omständigheter. Stöld.

	Oddskvot
Tidigare straffad, men inte för stöld	
Ja	8,7
Nej	1
Tidigare straffad för stöld	
Ja	19,2
Nej	1
Återfall under villkorlig dom/ skyddstillsyn/villkorlig frigivning	
Ja	2,9
Nej	1
Andra omständigheter som talar för fängelse	
Ja	3,6
Nej	1
Omständigheter som talar mot fängelse	
Ja	0,3
Nej	1
Tolkning	
Oddskvot större än 1 betyder överrisk	
Odsskvot mindre än 1 betyder underrisk	

Den som löper störst risk att hamna i fängelse för ett stöldbrott är den som tidigare är straffad för ett liknande brott. Samtidigt indikeras även för stöldbrotten att förmildrande omständigheter minskar fängelserisken. För att illustrera hur sannolikhetstalen kan variera ges även här ett fiktivt exempel. Sannolikheten att en för stöld dömd person över 20 år utan tidigare belastning får påföljden fängelse är minimal, uppskattningsvis endast 3 procent. Han eller hon löper betydligt mindre risk att dömas till fängelse än en förstagångsförbrytare som gör sig skyldig till misshandel. De som är över 20 år och blir dömda för stöld är dock ofta fällda för brott tidigare. Är man tidigare dömd för

stöld är sannolikheten att dömas till fängelse cirka 36 procent. Om det även finns omständigheter som talar för fängelse, till exempel att det stulna godset betingar ett högt värde, ökar sannolikheten till cirka 67 procent. Om det finns förmildrande omständigheter, till exempel att den tilltalade genomgår en behandling för missbruksproblem, minskar dock sannolikheten för att fängelse utdöms med cirka 33 procentenheter till cirka 34 procent.

Exemplen illustrerar spännvidden mellan sannolikheten för att en dom leder till fängelse eller inte. Utöver de mer eller mindre givna skälen, ung lagöverträdare och återfall i brott, finns således ytterligare ett antal omständigheter som talar för eller mot fängelse att ta hänsyn till. För att kunna analysera om tingsrätterna skiljer sig från varandra i påföljdsfrågan har det därför varit nödvändigt att så långt som möjligt göra domarna jämförbara. Med tekniken för logistisk regression och beräkningen av olika oddskvoter har det gått att jämföra tingsrätternas relativa benägenhet att döma till fängelse, givet att alla andra omständigheter är lika.

Skillnader mellan tingsrätterna efter att hänsyn tagits till olikheter i omständigheter

De huvudsakliga resultaten i denna del baseras på urvalet av stöld- och misshandelsdomar sammantaget.

Urvalet av domar vid respektive tingsrätt har, som beskrevs i metodavsnittet, gjorts för att domarna ska vara så lika som möjligt när det gäller de faktorer som tidigare kontrollerats för. Resultatet av urvalsproceduren blev följande:

Tabell 8. Andel fängelsedomar i procent. Stöld och misshandel.

Tingsrätt	**Samtliga domar**	**Domar i urvalet**
Växjö	29	52
Karlskoga	40	44
Haparanda	25	49
Handens	22	33
Falköpings	21	27
Ronneby	14	28
Södra Roslags	19	23
Skellefteå	15	21

Tabell 8 visar samma resultat för urvalet som utfallet blev av den tidigare generella analysen stora fängelseandelar bland tingsrätter med hög benägenhet att döma till fängelse och små hos dem med låg benägenhet. Enda avvikelsen är att gränsen mellan de lågbenägna och de ”normala” i viss mån blev oklarare. Det beror sannolikt på det begränsade antalet domar i urvalet. Slumpen får ett visst spelrum. Att andelen fängelsedomar överlag blir större i urvalet har sin grund i selektionen av urvalet. Ungdomar, som mycket sällan döms till fängelse, har exempelvis inte ingått.

Nästa fråga är om skillnaderna står sig om man tar hänsyn till att tingrätternas domar kan fördela sig olika när det gäller omständigheter som talar för eller mot fängelse. Utgångspunkten för den analysen är de uttagna domarna där sådana faktorer har registrerats efter genomgång av varje enskild dom.

Resultaten av den logistiska regressionen, som alltså tagit hänsyn till eventuella olikheter i förmildrande och försvårande omständigheter, framgår av tabell 9.

Tabell 9. Oddskvoten att fängelse utdöms för stöld eller misshandel.

Tingsrätt	**Oddskvot**
Växjö	4,3
Karlskoga	3,5
Haparanda	3,5
Handens	2,0
Falköpings	1,4
Ronneby	1,3
Södra Roslags	1,3
Skellefteå	1,0

Några mer påtagliga förändringar sker inte i den kategorisering som gjorts av de åtta tingsrätterna. Snarare är det så att gränserna mellan de tre olika storlekskategorierna, som blev mer flytande i urvalet (tabell 8), nu blir något mer distinkta. Den mycket stora samstämmigheten mellan resultaten i tabellerna 8 och 9 innebär att de huvudsakliga resultaten kvarstår även efter kontroll av olikheter i förekomsten av omständigheter som talar för eller mot fängelse. Det är således med största sannolikhet så att tingsrätterna i Haparanda, Växjö och Karlskoga är mer benägna att utdöma fängelsestraff än de genomsnittliga tingsrätterna i landet. På samma sätt är Södra Roslags tingsrätt och tingsrätterna i Ronneby och Skellefteå mindre benägna än genomsnittet att göra det.

Att det sker så pass små förändringar efter kontroll av eventuella skillnader i omständigheter, som talar för eller mot fängelse (tabell 9 jämfört med tabell 8) för dessa åtta tingsrätter, tyder i hög grad på att resultaten är generaliserbara. Att man håller kontroll över eventuella olikheter i omständigheter som talar för eller mot fängelse förändrar inte den ursprungliga bilden. Detta är också i högsta grad rimligt. De försvårande och förmildrande omständigheter som kan

förekomma i domarna, utöver de ”naturliga” förklaringarna i den första delen av undersökningen, tillkommer förmodligen mer av en slump, varför det i det långa loppet borde jämna ut sig mellan tingsrätterna. Skillnader i förekomst av sådana faktorer bidrar därmed inte med någon ytterligare förklaring till att fängelseandelen varierar.

Det är således mycket sannolikt att en stor del av de tingsrätter som har höga fängelseandelar enligt tabell 4 verkligen har en högre benägenhet att utdöma fängelsestraff, även sedan man tagit hänsyn till eventuella skillnader mellan olika omständigheter i fallen. Motsvarande gäller antagligen även de flesta av dem med liten andel; de har helt enkelt en lägre benägenhet att utdöma fängelsestraff.

Variationer i skillnaderna för enskilda brottstyper

Det kan givetvis förekomma variationer mellan tingsrätternas benägenhet att döma till fängelse om man ser till enskilda brottstyper. En tingsrätt som har hög benägenhet generellt, kan ha en tendens att se mildare på enskilda typer av brott, till exempel misshandel, medan tingsrätter med generellt låg benägenhet kan ha en tendens att se allvarligare på samma brott.

När misshandelsdomarna och stölddomarna i urvalet analyseras var för sig är mönstret för enbart misshandel i stort detsamma som tidigare, medan stöldbrotten uppvisar ett något annorlunda mönster. Rangordningen mellan tingsrätterna när det gäller *misshandel* är i princip densamma som gällde för brotten generellt. Ett undantag är att Handens tingsrätt har en tendens till en lägre benägenhet att utdöma fängelsestraff för misshandel än den har för andra brott i jämförelse med andra tingsrätter.

När motsvarande analys görs för *stöldbrott* sker dock större förändringar jämfört med tingsrätternas mer generella benägenhet att döma till fängelse. Den inbördes placeringen mellan tingsrätterna ser här något annorlunda ut. Det finns exempelvis en tendens till att Handens tingsrätt skulle kunna ha en högre benägenhet jämfört med andra tingsrätter att utdöma fängelsestraff för stöld än man har generellt. Det finns också en tendens till att det motsatta förhållandet skulle kunna gälla vid tingsrätterna i Haparanda och Karlskoga, det vill säga att benägenheten att döma till fängelse för stöld är lägre än generellt.

Slutdiskussion

Även om den övervägande majoriteten av landets tingsrätter utdömer fängelsestraff i en omfattning som inte i nämnvärd grad avviker från riksgenomsnittet, finns det ett antal tingsrätter som tydligt avviker. De tenderar att oftare eller mer sällan utdöma fängelsestraff än vad som är normalt.

För att belysa dessa tendenser ur ett juridiskt perspektiv gjordes en mer noggrann genomgång av ett antal ”stränga” respektive ”milda” domar. Kriteriet var att domar som givit fängelse, men som normalt inte skulle givit det om någon annan tingsrätt utfärdat domen, bedömdes som ”stränga”. Domar som inte givit fängelse, trots att det varit den normala påföljden vid andra tingsrätter, betecknades som ”milda”. Dessa domar granskades sedan av juridiskt sakkunniga.

Resultatet av granskningen blev att man ur ett juridiskt perspektiv inte generellt kan säga att dessa domar är uppenbart avvikande. Det fanns vanligtvis omständigheter i de granskade fallen som kunde förklara den valda påföljden. Granskningen visar således att det inte är vanligt, ens bland extremt ”stränga” eller extremt ”milda” tingsrätter, att de i sin juridiska bedömning mer flagrant avviker från vad som kan betecknas som juridisk praxis när det gäller valet av påföljd.

Lagstiftningen är inte preciserad så att den anger exakt vilken påföljd tingsrätterna ska välja i varje enskilt fall, utan det finns en relativt stor gråzon i vilken de kan röra sig i utan att göra någon uppenbar avvikelse. De tingsrätter som är ”stränga”, dvs. tenderar att döma till fängelse oftare än andra sedan alla upptänkliga naturliga förklaringar rensats bort, tenderar dock att vara ”strängare” inom ramen för denna gråzon. De ser allvarligare än andra tingsrätter på vissa typer av återfallsbrottslighet och tar mindre hänsyn till behov av behandling för alkohol- eller narkotikamissbruk osv.

Även de tingsrätter som tenderar att vara ”milda” rör sig vanligtvis inom en gråzon där det inte så ofta kan uttalas att domen är mild, men de tenderar att ge vissa förmildrande omständigheter större tyngd än andra tingsrätter. En skillnad som tydligt kan urskiljas i domskälen hos de ”milda” tingsrätterna är bedömningen av om den tilltalade behöver vård för sitt missbruk och alltså inte bör dömas till fängelse. Där tenderar dessa tingsrätter att se mer positivt på den tilltalades behov och möjligheter än andra tingsrätter.

Valet av påföljd i ett brottmål handlar om en bedömning utifrån det regelverk som finns i form av lagstiftning, prejudicerande domar, förarbeten osv. Detta regelverk är av naturliga skäl inte på långt när exakt, utan ger ett utrymme för individuella bedömningar. Eftersom människor är olika, vilket givetvis gäller även domare och nämndemän vid tingsrätter, gör de olika bedömningar utifrån detta regelverk. Det innebär att det finns skillnader mellan tingsrätterna vad gäller påföljdsvalet.

Denna utredning har bekräftat att så är fallet. Även sedan man tagit hänsyn till i stort sett alla upptänkliga naturliga förklaringar varierar andelen domar som leder till fängelse i Sveriges tingsrätter mellan 16 procent och 32 procent. En påtaglig skillnad, men skillnader är som sagt oundvikliga. Denna undersökning har redovisat spännvidden och därmed givit underlag för en diskussion om dess storlek kan anses vara skälig.

Referenser

Ahlberg, J. (1996). *Invandrares och invandrares barns brottslighet.* BRÅ-rapport 1996:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

Aldrich, J.H. och Nelson, F. D. (1984). *Linear Probability, Logit, and Probit Models.* Sage University Paper series on Quantitative Applications in the Social Sciences, 07-045. Beverly Hills, CA: Sage.

BRÅ (1998a). *Rattfylleri.* BRÅ-rapport 1998:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

BRÅ (1998b). *Kriminalstatistik 1997.* Sveriges officiella statistik. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

BRÅ (1999). *Kvinnors brottslighet.* BRÅ-rapport 1999:15. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Fritzes.

BRÅ (Tabell 521 och 522). *Statistiktabeller vid Brottsförebyggande rådet.* Stockholm.

Israelsson, T. (1990). Vad visar statistiken om kvinnor och brott? I: Wiklund, G. (red.) *Kvinnor och Brott.* BRÅ-rapport 1990:1. Stockholm: Brottsförebyggande rådet. Allmänna Förlaget.

Kleinbaum, D.G. och Kupper, L.L. (1978). *Applied Regression Analysis and Other Multivariable Methods.* Boston, Massachusetts: Duxbury Press.

Menard, S. (1995). *Applied Logistic Regression Analysis.* Sage University Paper series on Quantitative Applications in the Social Sciences, 07-106. Thousand Oaks, CA: Sage.

SCB (1988). *Rättsstatistisk årsbok 1988.* Sveriges officiella statistik. Stockholm: Statistiska centralbyrån

Bilagor

Bilaga 1.

Antal domar och fängelseandelar i Sveriges tingsrätter åren 1995-1997.

Tingsrätt	Fängelse-domar	Domar totalt	Fängelse-andel	Tingsrätt	Fängelse-domar	Domar totalt	Fängelse-andel
1 Skellefteå	165	1 152	0,143	49 Åmål Tingsrätt	98	419	0,234
2 Ronneby	87	583	0,149	50 Sandvikens	193	824	0,234
3 Mjölby	148	914	0,162	51 Gävle	445	1 896	0,235
4 Mölndals	385	2 146	0,179	52 Gällivare	203	857	0,237
5 Strömstads	125	692	0,181	53 Göteborgs	3 353	14 081	0,238
6 Simrishamns	87	467	0,186	54 Norrköpings	868	3 643	0,238
7 Örnsköldsviks	125	656	0,191	55 Nacka	408	1 701	0,240
8 Lycksele	129	674	0,191	56 Skövde	257	1 069	0,240
9 Trelleborgs	340	1 770	0,192	57 Ystads	296	1 231	0,240
10 Kristianstad	329	1 708	0,193	58 Falu	428	1 779	0,241
11 Klippans	124	634	0,196	59 Eskilstuna	758	3 138	0,242
12 Karlskrona	267	1 365	0,196	60 Vänersborgs	214	883	0,242
13 Bollnäs	255	1 298	0,196	61 Uddevalla	331	1 357	0,244
14 Halmstads	463	2 353	0,197	62 Tierps	212	863	0,246
15 Ljungby	185	940	0,197	63 Katrineholms	303	1 228	0,247
16 Enköpings	177	896	0,198	64 Bodens	161	650	0,248
17 Stockholms	4 639	23 379	0,198	65 Hedemora	242	956	0,253
18 Linköpings	591	2 978	0,198	66 Hässleholms	224	869	0,258
19 Sollentuna	532	2 680	0,199	67 Arvika	238	913	0,261
20 Solna	479	2 375	0,202	68 Landskrona	365	1 399	0,261
21 Umeå	436	2 139	0,204	69 Huddinge	1 019	3 905	0,261
22 Nyköpings	403	1 976	0,204	70 Stenungsunds	289	1 105	0,262
23 Södra Roslags	376	1 839	0,204	71 Jönköpings	542	2 067	0,262
24 Lunds	436	2 121	0,206	72 Falköpings	185	702	0,264
25 Svegs	50	243	0,206	73 Varbergs	537	2 036	0,264
26 Leksands	83	403	0,206	74 Borås	849	3 213	0,264
27 Karlshamns	137	663	0,207	75 Västerviks	246	923	0,267
28 Alingsås	300	1 451	0,207	76 Piteå	239	896	0,267
29 Mora	167	790	0,211	77 Norrtälje	182	679	0,268
30 Örebro	607	2 869	0,212	78 Haparanda	234	867	0,270
31 Köpings	315	1 481	0,213	79 Härnösands	235	870	0,270
32 Oskarhamns	198	920	0,215	80 Luleå	341	1 261	0,270
33 Handens	590	2 728	0,216	81 Södertälje	681	2 517	0,271
34 Östersunds	372	1 716	0,217	82 Trollhättans	377	1 385	0,272
35 Sollefteå	90	415	0,217	83 Lindesbergs	222	805	0,276
36 Eslövs	225	1 021	0,220	84 Växjö	516	1 858	0,278
37 Värnamo	220	993	0,222	85 Lidköpings	329	1 179	0,279
38 Västerås	637	2 871	0,222	86 Sundsvalls	732	2 557	0,286
39 Sala	206	927	0,222	87 Eksjö	397	1 384	0,287
40 Ljusdals	71	318	0,223	88 Helsingborgs	1 257	4 310	0,292
41 Ludvika	167	743	0,225	89 Kalmar	647	2 214	0,292
42 Ängelholms	252	1 121	0,225	90 Kristinehamns	193	648	0,298
43 Sölvesborgs	95	421	0,226	91 Hallsbergs	277	917	0,302
44 Jakobsbergs	335	1 469	0,228	92 Gotlands	369	1 144	0,323
45 Motala	202	885	0,228	93 Mariestads	193	589	0,328
46 Uppsala	808	3 510	0,230	94 Sunne	222	642	0,346
47 Hudiksvalls	188	805	0,234	95 Karlstads	708	1 965	0,360
48 Malmö	2 427	10 386	0,234	96 Karlskoga	331	916	0,361

Bilaga 2.

Klassificering av respektive tingsrätt med hjälp av z-test[1] *för åren 1995-1997.*

Tingsrätt	län	Domar totalt	Fängelse-andel	z-värde	Grupp avseende fängelseandel
1 Stockholms	Stockholm	23 379	0,198	-12,49	liten
2 Skellefteå	Västerbottens	1 152	0,143	-7,24	liten
3 Mölndals	Västra Götalands	2 146	0,179	-5,89	liten
4 Mjölby	Östergötlands	914	0,162	-5,12	liten
5 Ronneby	Blekinge	583	0,149	-4,83	liten
6 Linköpings	Östergötlands	2 978	0,198	-4,47	liten
7 Sollentuna	Stockholm	2 680	0,199	-4,24	liten
8 Halmstads	Halland	2 353	0,197	-4,17	liten
9 Trelleborgs	Skåne	1 770	0,192	-4,09	liten
10 Kristianstad	Skåne	1 708	0,193	-3,97	liten
11 Solna	Stockholm	2 375	0,202	-3,63	liten
12 Strömstads	Västra Götalands	692	0,181	-3,30	liten
13 Karlskrona	Blekinge	1 365	0,196	-3,29	liten
14 Umeå	Västerbottens	2 139	0,204	-3,21	liten
15 Bollnäs	Gävleborg	1 298	0,196	-3,14	liten
16 Nyköpings	Södermanland	1 976	0,204	-3,07	liten
17 Lunds	Skåne	2 121	0,206	-3,01	liten
18 Södra Roslags	Stockholm	1 839	0,204	-2,92	liten
19 Örebro	Örebro	2 869	0,212	-2,73	liten
20 Ljungby	Kronoberg	940	0,197	-2,66	liten
21 Örnsköldsviks	Västernorrland	656	0,191	-2,61	liten
22 Lycksele	Västerbottens	674	0,191	-2,60	liten
1 Enköpings	Uppsala	896	0,198	-2,54	normal
2 Simrishamns	Skåne	467	0,186	-2,44	normal
3 Alingsås	Västra Götalands	1 451	0,207	-2,39	normal
4 Klippans	Skåne	634	0,196	-2,27	normal
5 Handens	Stockholm	2 728	0,216	-2,08	normal
6 Köpings	Västmanland	1 481	0,213	-1,87	normal
7 Karlshamns	Blekinge	663	0,207	-1,65	normal
8 Östersunds	Jämtlands	1 716	0,217	-1,61	normal
9 Mora	Dalarna	790	0,211	-1,47	normal
10 Västerås	Västmanland	2 871	0,222	-1,42	normal
11 Leksands	Dalarna	403	0,206	-1,34	normal
12 Oskarhamns	Kalmar	920	0,215	-1,31	normal
13 Svegs	Jämtlands	243	0,206	-1,08	normal
14 Eslövs	Skåne	1 021	0,220	-0,99	normal
15 Värnamo	Jönköpings	993	0,222	-0,89	normal
16 Sollefteå	Västernorrland	415	0,217	-0,83	normal
17 Sala	Västmanland	927	0,222	-0,81	normal
18 Ängelholms	Skåne	1 121	0,225	-0,68	normal
19 Ludvika	Dalarna	743	0,225	-0,57	normal
20 Ljusdals	Gävleborg	318	0,223	-0,47	normal

Tabellen fortsätter på nästa sida.

[1] Eftersom antalet domar varierar avsevärt mellan tingsrätterna är den antalsmässiga basen för beräkningen av de enskilda fängelseandelarna olika. Därför har ett statistiskt test (s.k. z-test) genomförts för att studera om avvikelsen från riksgenomsnittet är statistiskt säkerställd (signifikant). Ett z-värde under -2,58 och över 2,58 indikerar att tingsrättens fängelseandel med 99 procents säkerställdhet skiljer sig från riksgenomsnittet.

Fortsättning av tabell.

Tingsrätt	län	Domar totalt	Fängelse-andel	z-värde	Grupp avseende fängelseandel
21 Jakobsbergs	Stockholm	1 469	0,228	-0,47	normal
22 Sölvesborgs	Blekinge	421	0,226	-0,41	normal
23 Uppsala	Uppsala	3 510	0,230	-0,40	normal
24 Motala	Östergötlands	885	0,228	-0,37	normal
25 Åmål	Västra Götalands	419	0,234	-0,01	normal
26 Hudiksvalls	Gävleborg	805	0,234	0,00	normal
27 Sandvikens	Gävleborg	824	0,234	0,05	normal
28 Gävle	Gävleborg	1 896	0,235	0,16	normal
29 Malmö	Skåne	10 386	0,234	0,17	normal
30 Gällivare	Norrbottens	857	0,237	0,23	normal
31 Skövde	Västra Götalands	1 069	0,240	0,54	normal
32 Ystads	Skåne	1 231	0,240	0,59	normal
33 Vänersborgs	Västra Götalands	883	0,242	0,62	normal
34 Nacka	Stockholm	1 701	0,240	0,65	normal
35 Falu	Dalarna	1 779	0,241	0,74	normal
36 Norrköpings	Östergötlands	3 643	0,238	0,74	normal
37 Bodens	Norrbottens	650	0,248	0,84	normal
38 Tierps	Uppsala	863	0,246	0,84	normal
39 Uddevalla	Västra Götalands	1 357	0,244	0,93	normal
40 Katrineholms	Södermanland	1 228	0,247	1,11	normal
41 Eskilstuna	Södermanland	3 138	0,242	1,12	normal
42 Hedemora	Dalarna	956	0,253	1,44	normal
43 Göteborgs	Västra Götalands	14 081	0,238	1,45	normal
44 Hässleholms	Skåne	869	0,258	1,69	normal
45 Falköpings	Västra Götalands	702	0,264	1,87	normal
46 Arvika	Värmlands	913	0,261	1,95	normal
47 Norrtälje	Stockholm	679	0,268	2,12	normal
48 Stenungsunds	Västra Götalands	1 105	0,262	2,21	normal
49 Piteå	Norrbottens	896	0,267	2,36	normal
50 Västerviks	Kalmar	923	0,267	2,38	normal
51 Landskrona	Skåne	1 399	0,261	2,44	normal
52 Haparanda	Norrbottens	867	0,270	2,54	normal
53 Härnösands	Västernorrland	870	0,270	2,56	normal
1 Lindesbergs	Örebro	805	0,276	2,83	stor
2 Luleå	Norrbottens	1 261	0,270	3,12	stor
3 Jönköpings	Jönköpings	2 067	0,262	3,12	stor
4 Varbergs	Halland	2 036	0,264	3,26	stor
5 Trollhättans	Västra Götalands	1 385	0,272	3,43	stor
6 Lidköpings	Västra Götalands	1 179	0,279	3,71	stor
7 Kristinehamns	Värmlands	648	0,298	3,86	stor
8 Huddinge	Stockholm	3 905	0,261	4,12	stor
9 Borås	Västra Götalands	3 213	0,264	4,18	stor
10 Södertälje	Stockholm	2 517	0,271	4,44	stor
11 Växjö	Kronoberg	1 858	0,278	4,54	stor
12 Eksjö	Jönköpings	1 384	0,287	4,71	stor
13 Hallsbergs	Örebro	917	0,302	4,91	stor
14 Mariestads	Västra Götalands	589	0,328	5,39	stor
15 Sundsvalls	Västernorrland	2 557	0,286	6,36	stor
16 Kalmar	Kalmar	2 214	0,292	6,58	stor
17 Sunne	Värmlands	642	0,346	6,72	stor
18 Gotlands	Gotland	1 144	0,323	7,14	stor
19 Helsingborgs	Skåne	4 310	0,292	9,10	stor
20 Karlskoga	Örebro	916	0,361	9,16	stor
21 Karlstads	Värmlands	1 965	0,360	13,33	stor

Bilaga 3.

Antal tidigare lagföringar i genomsnitt för dömda och andel dömda ungdomar åren 1995-1997.

I tingsrätt	Antal tidigare lagföringar i genomsnitt för dömda	Andel dömda ungdomar (%) 15-20 år	därav 15-17 år	18-20 år
Blekinge län				
Karlshamns	5,4	14	6	8
Karlskrona	5,0	20	7	13
Ronneby	5,4	15	7	8
Sölvesborgs	5,4	14	6	8
Dalarnas län				
Falu	6,4	22	10	13
Hedemora	5,9	17	7	10
Leksands	4,8	20	10	11
Ludvika	5,5	21	10	11
Mora	3,7	20	8	12
Gotlands län				
Gotlands	5,8	25	12	13
Gävleborgs län				
Bollnäs	5,4	13	4	9
Gävle	6,4	19	10	9
Hudiksvalls	5,3	20	9	11
Ljusdals	5,6	22	9	12
Sandvikens	5,8	19	9	10
Hallands län				
Halmstads	4,8	19	7	12
Varbergs	4,6	19	10	9
Jämtlands län				
Svegs	3,1	15	8	7
Östersunds	5,0	23	10	13
Jönköpings län				
Eksjö	6,8	18	4	14
Jönköpings	7,0	14	6	9
Värnamo	4,9	15	6	10
Kalmar län				
Kalmar	5,8	18	8	10
Oskarhamns	5,5	17	7	9
Västerviks	5,9	19	8	11
Kronobergs län				
Ljungby	4,7	16	7	9
Växjö	5,1	20	10	10
Stockholms län				
Handens	5,8	24	14	10
Huddinge	8,5	19	9	9
Jakobsbergs	5,5	21	11	10
Nacka	6,0	18	8	10
Norrtälje	6,0	21	6	15
Sollentuna	4,3	23	11	12
Solna	6,6	16	8	8
Stockholms	7,7	16	8	8
Södertälje	7,5	21	13	9
Södra Roslags	5,5	20	8	12
Södermanlands län				
Eskilstuna	6,6	20	10	10
Katrineholms	5,1	19	8	11
Nyköpings	4,8	22	11	11
Uppsala län				
Enköpings	5,0	25	12	12
Tierps	5,4	22	9	13
Uppsala	7,1	25	14	12
Värmlands län				
Arvika	5,5	12	4	8
Karlstads	9,6	17	6	11
Kristinehamns	6,8	17	5	11
Sunne	6,6	14	4	10
Västerbottens län				
Lycksele	3,3	21	12	9
Skellefteå	4,3	22	10	11
Umeå	5,2	20	11	10
Västernorrlands län				
Härnösands	7,1	19	7	12
Sollefteå	4,9	22	4	18
Sundsvalls	6,8	18	8	10
Örnsköldsviks	4,5	23	9	14
Västmanlands län				
Köpings	5,6	18	8	11
Sala	7,7	22	11	12
Västerås	7,4	22	11	10

Tabellen fortsätter på nästa sida.

Fortsättning av tabell.

I tingsrätt	Antal tidigare lagföringar i genomsnitt för dömda	Andel dömda ungdomar (%) 15-20 år	därav 15-17 år	18-20 år
Norrbottens län				
Bodens	7,4	15	5	10
Gällivare	4,3	17	6	11
Haparanda	3,9	16	5	11
Luleå	7,3	15	4	11
Piteå	6,8	19	6	13
Skåne län				
Eslövs	6,2	19	8	11
Helsingborgs	6,5	16	7	9
Hässleholms	5,6	21	7	13
Klippans	5,5	19	9	10
Kristianstad	5,4	20	8	12
Landskrona	6,7	21	11	10
Lunds	5,1	21	10	11
Malmö	7,0	15	7	8
Simrishamns	6,1	22	7	14
Trelleborgs	4,3	17	8	10
Ystads	5,8	15	6	10
Ängelholms	6,2	17	7	10

I tingsrätt	Antal tidigare lagföringar i genomsnitt för dömda	Andel dömda ungdomar (%) 15-20 år	därav 15-17 år	18-20 år
Västra Götalands län				
Alingsås	5,7	18	7	11
Borås	6,5	19	9	10
Falköpings	6,5	21	8	13
Göteborgs	6,0	12	5	7
Lidköpings	6,1	14	3	11
Mariestads	5,4	15	6	9
Mölndals	4,6	15	8	8
Skövde	5,9	26	11	15
Stenungsunds	5,3	18	8	10
Strömstads	3,3	12	3	9
Trollhättans	5,3	22	11	11
Uddevalla	5,8	18	7	11
Vänersborgs	6,1	21	9	11
Åmål	4,6	18	10	8
Örebro län				
Hallsbergs	6,1	22	12	9
Karlskoga	7,4	20	9	11
Lindesbergs	6,0	18	8	10
Örebro	6,1	26	14	12
Östergötlands län				
Linköpings	4,8	24	12	12
Mjölby	4,5	14	6	9
Motala	5,2	20	9	11
Norrköpings	6,1	21	10	10

Bilaga 4.

Resultat efter standardisering för brottsfördelning, tidigare belastning och andel ungdomar.

	Tingsrätt	Län	Domar totalt 1995-97	Fängelseandelar: Enligt officiell statistik	Standardiserat för: Brotts-fördelning	Brottsfördelning, andel ungdomar o. tidigare belastning	Slutligt z-test
1	Stockholms	Stockholms	23 379	0,198	0,212	0,173	-21,68
2	Bollnäs	Gävleborgs	1 298	0,196	0,187	0,181	-4,46
3	Skellefteå	Västerbottens	1 152	0,143	0,152	0,180	-4,28
4	Södra Roslags	Stockholms	1 839	0,204	0,183	0,191	-4,28
5	Ronneby	Blekinge	583	0,149	0,162	0,159	-4,27
6	Solna	Stockholms	2 375	0,202	0,217	0,197	-4,17
7	Alingsås	Västra Götalands	1 451	0,207	0,194	0,193	-3,63
8	Kristianstad	Skåne	1 708	0,193	0,190	0,199	-3,35
9	Sala	Västmanlands	927	0,222	0,213	0,189	-3,20
10	Mölndals	Västra Götalands	2 146	0,179	0,194	0,205	-3,09
11	Ängelholms	Skåne	1 121	0,225	0,208	0,195	-3,04
12	Simrishamns	Skåne	467	0,186	0,176	0,176	-2,96
13	Västerås	Västmanlands	2 871	0,222	0,231	0,211	-2,80
14	Köpings	Västmanlands	1 481	0,213	0,202	0,203	-2,75
15	Bodens	Norrbottens	650	0,248	0,223	0,189	-2,70
16	Karlshamns	Blekinge	663	0,207	0,196	0,191	-2,60
1	Halmstads	Hallands	2 353	0,197	0,195	0,212	-2,43
2	Eslövs	Skåne	1 021	0,220	0,211	0,203	-2,30
3	Östersunds	Jämtlands	1 716	0,217	0,189	0,210	-2,27
4	Uppsala	Uppsala	3 510	0,230	0,225	0,218	-2,11
5	Oskarhamns	Kalmar	920	0,215	0,206	0,205	-2,04
6	Nacka	Stockholms	1 701	0,240	0,218	0,213	-1,97
7	Umeå	Västerbottens	2 139	0,204	0,203	0,216	-1,88
8	Örnsköldsviks	Västernorrlands	656	0,191	0,175	0,203	-1,86
9	Piteå	Norrbottens	896	0,267	0,226	0,208	-1,80
10	Ljungby	Kronobergs	940	0,197	0,200	0,210	-1,70
11	Örebro	Örebro	2 869	0,212	0,211	0,220	-1,66
12	Gävle	Gävleborgs	1 896	0,235	0,228	0,218	-1,56
13	Arvika	Värmlands	913	0,261	0,224	0,213	-1,46
14	Ludvika	Dalarna	743	0,225	0,202	0,211	-1,46
15	Enköpings	Uppsala	896	0,198	0,190	0,214	-1,38
16	Värnamo	Jönköpings	993	0,222	0,209	0,215	-1,37
17	Sandvikens	Gävleborgs	824	0,234	0,216	0,214	-1,33
18	Klippans	Skåne	634	0,196	0,210	0,214	-1,17
19	Falu	Dalarna	1 779	0,241	0,226	0,222	-1,12
20	Mora	Dalarna	790	0,211	0,183	0,217	-1,10
21	Svegs	Jämtlands	243	0,206	0,174	0,207	-1,03
22	Mjölby	Östergötlands	914	0,162	0,211	0,221	-0,89
23	Vänersborgs	Västra Götalands	883	0,242	0,222	0,221	-0,88
24	Sollefteå	Västernorrlands	415	0,217	0,197	0,217	-0,83
25	Karlskrona	Blekinge	1 365	0,196	0,209	0,224	-0,81
26	Falköpings	Västra Götalands	702	0,264	0,229	0,221	-0,79
27	Härnösands	Västernorrlands	870	0,270	0,245	0,223	-0,73
28	Ljusdals	Gävleborgs	318	0,223	0,209	0,218	-0,70
29	Leksands	Dalarna	403	0,206	0,202	0,220	-0,67
30	Nyköpings	Södermanlands	1 976	0,204	0,204	0,227	-0,65
31	Handens	Stockholms	2 728	0,216	0,217	0,228	-0,63
32	Huddinge	Stockholms	3 905	0,261	0,273	0,229	-0,60

Tabellen fortsätter på nästa sida.

Fortsättning av tabell.

Tingsrätt	Län	Domar totalt 1995-97	Fängelseandelar: Enligt officiell statistik	Standardiserat för: Brotts-fördelning	Brottsfördelning, andel ungdomar o. tidigare belastning	Slutligt z-test
33 Hudiksvalls	Gävleborgs	805	0,234	0,217	0,225	-0,57
34 Lidköpings	Västra Götalands	1 179	0,279	0,242	0,227	-0,52
35 Hedemora	Dalarna	956	0,253	0,234	0,227	-0,47
36 Uddevalla	Västra Götalands	1 357	0,244	0,232	0,228	-0,46
37 Skövde	Västra Götalands	1 069	0,240	0,216	0,228	-0,42
38 Lunds	Skåne	2 121	0,206	0,217	0,231	-0,24
39 Sunne	Värmlands	642	0,346	0,256	0,231	-0,16
40 Hässleholms	Skåne	869	0,258	0,227	0,234	0,04
41 Ystads	Skåne	1 231	0,240	0,242	0,234	0,06
42 Lycksele	Västerbottens	674	0,191	0,191	0,235	0,08
43 Sollentuna	Stockholms	2 680	0,199	0,202	0,234	0,11
44 Luleå	Norrbottens	1 261	0,270	0,267	0,235	0,14
45 Norrtälje	Stockholms	679	0,268	0,236	0,237	0,21
46 Gällivare	Norrbottens	857	0,237	0,220	0,237	0,24
47 Motala	Östergötlands	885	0,228	0,225	0,237	0,25
48 Åmål	Västra Götalands	419	0,234	0,222	0,240	0,29
49 Eskilstuna	Södermanlands	3 138	0,242	0,247	0,236	0,39
50 Eksjö	Jönköpings	1 384	0,287	0,258	0,239	0,50
51 Kristinehamns	Värmlands	648	0,298	0,266	0,243	0,56
52 Norrköpings	Östergötlands	3 643	0,238	0,238	0,237	0,56
53 Stenungsunds	Västra Götalands	1 105	0,262	0,237	0,241	0,60
54 Sölvesborgs	Blekinge	421	0,226	0,254	0,248	0,67
55 Linköpings	Östergötlands	2 978	0,198	0,214	0,240	0,89
56 Landskrona	Skåne	1 399	0,261	0,255	0,244	0,95
57 Lindesbergs	Örebro	805	0,276	0,253	0,248	0,97
58 Västerviks	Kalmar	923	0,267	0,251	0,247	0,97
59 Tierps	Uppsala	863	0,246	0,236	0,249	1,08
60 Jakobsbergs	Stockholms	1 469	0,228	0,238	0,246	1,16
61 Jönköpings	Jönköpings	2 067	0,262	0,274	0,244	1,17
62 Sundsvalls	Västernorrlands	2 557	0,286	0,262	0,244	1,30
63 Katrineholms	Södermanlands	1 228	0,247	0,241	0,250	1,38
64 Södertälje	Stockholms	2 517	0,271	0,269	0,247	1,65
65 Trelleborgs	Skåne	1 770	0,192	0,231	0,251	1,77
66 Borås	Västra Götalands	3 213	0,264	0,259	0,247	1,87
67 Malmö	Skåne	10 386	0,234	0,269	0,241	1,94
1 Haparanda	Norrbottens	867	0,270	0,249	0,272	2,68
2 Varbergs	Hallands	2 036	0,264	0,242	0,260	2,86
3 Kalmar	Kalmar	2 214	0,292	0,266	0,262	3,21
4 Trollhättans	Västra Götalands	1 385	0,272	0,255	0,270	3,23
5 Mariestads	Västra Götalands	589	0,328	0,306	0,302	3,92
6 Hallsbergs	Örebro	917	0,302	0,291	0,291	4,12
7 Göteborgs	Västra Götalands	14 081	0,238	0,267	0,248	4,22
8 Karlstads	Värmlands	1 965	0,360	0,339	0,274	4,28
9 Helsingborgs	Skåne	4 310	0,292	0,281	0,263	4,65
10 Strömstads	Västra Götalands	692	0,181	0,294	0,318	5,25
11 Gotlands	Gotlands	1 144	0,323	0,287	0,299	5,25
12 Karlskoga	Örebro	916	0,361	0,346	0,322	6,34
13 Växjö	Kronobergs	1 858	0,278	0,286	0,298	6,61

English summary

The probability of being sentenced to a prison term

A statistical analysis

Published by:
National Council for Crime Prevention (BRÅ)
P.O Box 1386
SE-111 93 Stockholm
Sweden
Internet:www.bra.se

Reference:
BRÅ-report 2000:13
ISSN 1100-6676, ISBN 91-38-31710-9

Available in Swedish from:
Fritzes Kundtjänst
SE-106 47 Stockholm
Sweden

Official conviction statistics indicate that there are relatively large differences between counties as regards the proportion of district court judgements resulting in prison sentences. During the three year period from 1995-1997, this proportion lay at an average of 23 per cent for the whole of Sweden. Whilst many counties lie close to this average, a number of them present more substantial deviations. The largest proportion of prison sentences was 33 per cent in the county of Värmland, and the smallest 18 per cent in Västerbotten.

These relatively large variations may have ”natural” explanations, in that crime may have a different appearance in different counties for example. The object of the current study is to examine the extent to which the differences found in the statistics have natural explanations and, inasmuch as there remain unexplained differences once adjustments are made for the natural variations, to assess the magnitude of real differences.

The occurrence of a high proportion of prison sentences in a county need not mean that all the district courts of the county are passing a high proportion of such sentences. A district court with a relatively high case load may pass a very high proportion of prison sentences, thus raising the average for the county as a whole.

The current study is based on the country's district courts, which constitute the natural unit of analysis for a survey of this kind. It is at the level of specific district courts that we might expect to find differences in the propensity to pass prison sentences. Of the country's 96 district courts, 22 presented a significantly lower proportion of prison sentences than the national average (statistically significant differences) during the period 1995-1997, whilst 21 district courts passed a significantly higher proportion of such sentences. The remaining 53 district courts did not deviate significantly from the national average.

The analysis was broken down into two stages. Stage one comprises an analysis of the most conceivable reasons behind the relatively large differences in the proportions of prison sentences passed. By applying statistical methods to the register data, differences which might result from variations in the distribution of offences, prior convictions on the part of offenders and the proportion of youths among those convicted etc. are eliminated. Stage two analyses whether the remaining differences could be the result of differences between district courts with regard to other circumstances that tell in favour of or against prison sentencing. These analyses are based on the examination of a sample of judgements drawn from a number of selected district courts.

The study of ”natural” explanations

There may be several quite natural reasons for the existence of variations between different district courts in the proportion of prison sentences passed. Perhaps the most conceivable ”natural” explanation is that the differences might be the result of variations in the distribution of crime. A large proportion of offences that often result in a prison sentence would lead to a high proportion of such sentences and vice versa. A further reasonable explanation is that the population of offenders brought before the courts varies in different ways, with regard to age, gender and extent of prior criminal record, for example. Youths are not sentenced to prison other than in exceptional circumstances, whilst a prior criminal record is a factor which tells in favour of a prison sentence. A further factor, which statistical methods can run controls for with the help of register data, is the number of offences covered by each sentence. The likelihood that a prison sentence will be passed naturally becomes greater if a sentence relates to several offences. In the present study, the analyses have been carried out in such a way as to eliminate statistically the effects of differences between district courts with regard to these factors.

The results indicate that differences in the crime distribution explain some minor part of the differences in the proportion of prison sentences passed. Several district courts with low proportions of prison sentences are corrected upwards somewhat when differences in the crime distribution are taken into account. For district courts with large proportions of prison sentences, taking such differences into account has the reverse effect.

When the effects of other factors that might constitute ”natural” explanations of variations in the proportion of prison sentences are corrected for (prior criminal record and the proportion of youths), such as can be analysed using register data, the dispersion of proportions of prison sentences is further reduced.

Once the district courts have been equalised with respect to these factors, considerably fewer district courts presented a proportion of prison sentences that deviated significantly from the national average. Once these natural explanations – crime distribution, prior criminal record and the proportion of youths etc. – have been taken into account, 29 district courts remain which deviate significantly from the average with regard to the proportion of prison sentences passed. This figure can be compared with the initial figures, where according to official statistics 43 district courts deviated from the national average in one direction or the other. At the same time the extent of the differences between the nation’s district courts has decreased. The initial figures indicated that the proportion of prison sentences passed ranged between 14 and 36 per cent, whilst following the standardisation procedure, this range decreased to between 16 and 32 per cent.

In terms of population, the district courts still presenting high proportions of prison sentences after standardisation, have a catchment area covering 17 per cent of the country’s population. The corresponding catchment area for district courts with a low proportion of prison sentences covers 22 per cent of the country’s population.

The analysis of court judgements

Relatively large differences in the proportion of prison sentences passed remain between many of the country’s district courts, then, even when the effects of differences in crime distribution, the average prior criminal record of offenders and the average number of offences covered by each sentence are eliminated.

The analysis therefore went a stage further and examined a sample of judgements from a selection of eight district courts with the objective of analysing more closely the question of whether there might be other differences between the cases brought before the district courts which could explain the variations in the proportion of prison sentences passed. Could there be differences in circumstances which tell in favour of or against prison sentencing which have not emerged in the course of the more general analysis described above? Are cases involving mitigating circumstances brought before certain district courts more often, whilst others more frequently try cases characterised by aggravating circumstances?

The sample of judgements was thus drawn from eight district courts, three of which had presented a high propensity to pass prison sentences in the previous analysis, three of which had presented a low propensity and two of

which lay close to the national average. The selection procedure's objective was to select district courts which represented "Sweden in miniature".
The sample was concentrated to two principle offence types – theft and assault.

The probability of being sentenced to prison by a district court (given that the accused is found guilty) may depend on the effect of a number of different factors. Besides such factors that are always of significance, such as the nature of the offence and the associated penal tariff, and the age and prior record of the accused, there may also be other factors relating to the criminal act in question or the accused individual that have significance for the choice of sentence. Such factors might include the value of goods stolen, for example, or the way an assault was carried out. An offender may on occasion be sentenced to probation instead of prison, for example, if there is a need for treatment in connection with alcohol abuse.

The analyses in this part of the study indicate that the variations presented earlier remain even when possible differences between district courts regarding the circumstances surrounding offences and offenders are taken into account. This finding too is highly plausible. The type of circumstances in question are likely to be randomly distributed such that differences between district courts would be expected to even out in the long run. This means they cannot explain the differences in the proportion of prison sentences passed.

The study thus found that certain district courts, which still presented high proportions of prison sentences once the first stage of the analysis had been completed, also presented a higher propensity to pass prison sentences in the second stage of the analysis. This leads to the conclusion that there are probably relatively large differences between the country's district courts as regards the propensity to pass prison sentences, even when all the factors which might conceivably constitute natural explanations of such differences have been taken into account.

Concluding discussion

The study's conclusion is thus that whilst the majority of the country's district courts pass a proportion of prison sentences that does not deviate appreciably from the national average, a small number of such courts present marked deviations from this average. Certain district courts tend to pass prison sentences more often than is the norm, whilst others do so more seldom.

A legal study of selected court judgements indicated however that it is not common even for extremely "severe" or "lenient" district courts to present flagrant deviations from established legal praxis in the choice of sentence.

There is thus a relatively large grey area allowing for considerable freedom of movement when choosing an appropriate sentence. It is therefore probably the case that those courts which are more "severe" once the effects of the conceivable natural explanations have been eliminated, i.e. those which tend to

pass prison sentences more often than others, tend towards higher levels of severity within the context of this grey area.

There are differences between district courts with regard to the choice of sentence. Once the majority of conceivable natural explanations have been taken into account, the proportion of prison sentences passed in Sweden's district courts varies between a low of 16 per cent and a high of 32 per cent. Substantial differences thus exist, but as has been mentioned, differences are inevitable. The information quantifying the range of such variations may provide the basis for a discussion of whether a range of this magnitude is to be considered reasonable.